



# เกษตรพันธสัญญา เพื่อบรรเทาความยากจน (กรณีศึกษา จังหวัดเชียงใหม่)



สำนักวิจัยเศรษฐกิจ  
การเกษตร  
กระทรวงเกษตรและ  
สหกรณ์  
เอกสารวิชาการ เลขที่

OFFICE OF AGRICULTURAL  
ECONOMICS  
MINISTRY OF AGRICULTURE  
AND COOPERATIVES  
TECHNICAL PAPERS NO. 200

## คณะผู้จัดทำเอกสาร

### ผู้ดำเนินการศึกษา

1. นางสาวสุศุใจ จงวรกิจวัฒนา เศรษฐสุกร 8 ว.

### ผู้ช่วยดำเนินการศึกษา

1. นายสุรพงษ์ ปัทมวิภาค เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 8 ว.
2. นายวิวัฒน์ มัชยกุล เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 8 ว.
3. นางหทัยา ทับสวัสดิ์ เศรษฐสุกร 8 ว.
4. นางสาวกนกวัลย์ ไรจวัฒนา เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน

\*\*\*\*\*

**บทคัดย่อ**  
**เรื่อง เกษตรพันธสัญญาเพื่อบรรเทาความยากจน**  
**(กรณีศึกษา จังหวัดเชียงใหม่)**

เอกสารฉบับนี้เป็นการศึกษา รูปแบบการทำเกษตรภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญาเพื่อบรรเทาความยากจน โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิ จากการออกแบบสำรวจ สัมภาษณ์ กลุ่มเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารและข้อมูลเผยแพร่จากองค์การภาครัฐและเอกชนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

วัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบเกษตรภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญา (Contract Farming) ในพื้นที่ขนาดเล็กเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต เพิ่มรายได้และสร้างเสถียรภาพของรายได้ให้กับเกษตรกรรายย่อย

ผลการศึกษาในส่วนข้อมูลทั่วไปแสดงให้เห็นว่ารายได้ที่เพิ่มขึ้นและรายได้ที่มั่นคงสม่ำเสมอเป็นสิ่งจูงใจให้เกษตรกรทำการเกษตรแบบพันธสัญญา คิดเป็นร้อยละ 62 และ 38 ตามลำดับ เกษตรกรร้อยละ 68 เห็นสมควรให้ส่งเสริมการทำเกษตรแบบพันธสัญญาแก่เกษตรกรทั่วไป

ในส่วนของต้นทุน ผลตอบแทนใน 4 ปี หลักที่ทำการศึกษ ประกอบด้วย

- มันฝรั่ง รายได้เฉลี่ยต่อไร่ต่อปี เท่ากับ 26,424 บาท เทียบกับต้นทุนรวม 17,759 บาท จะได้ผลตอบแทนสุทธิ 8,665 บาท
- ถั่วเหลืองฝักสด รายได้เฉลี่ยต่อไร่ต่อปี เท่ากับ 14,705 บาท เทียบกับต้นทุนรวม 10,389 บาท จะได้ผลตอบแทนสุทธิ 4,316 บาท
- พริกหวาน รายได้เฉลี่ยต่อไร่ต่อปี เท่ากับ 175,940 บาท เทียบกับต้นทุนรวม 141,409 บาท จะได้ผลตอบแทนสุทธิ 34,531 บาท
- ผักรวม รายได้เฉลี่ยต่อไร่ต่อปี เท่ากับ 55,354 บาท เทียบกับต้นทุนรวม 52,871 บาท จะได้ผลตอบแทนสุทธิ 2,483 บาท

ระบบเกษตรพันธสัญญาเมื่อถูกนำไปใช้ภายใต้เงื่อนไขที่ต่างกันย่อมส่งผลที่ต่างกัน การวางแผนทางในการส่งเสริมระบบเกษตรพันธสัญญาให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ จำเป็นต้องมีการวางแผนรองรับและการจัดการที่เหมาะสมประกอบด้วย เพื่อควบคุมและนำระบบไปสู่ผลสัมฤทธิ์ที่ต้องการ

การนำระบบเกษตรพันธสัญญามาใช้หรือมาส่งเสริมให้กับเกษตรกร จึงควรพิจารณาและตระหนักถึงผลที่ต้องการรวมไปถึงผลในระยะยาวที่จะให้ประโยชน์ถึงเกษตรกรและคุ้มค่ากับการดำเนินการเป็นสิ่งสำคัญ

## สารบัญ

	หน้า
<b>บทที่ 1 บทนำ</b>	1
1. ความสำคัญของการศึกษา	1
2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา	2
3. ขอบเขตของการศึกษา	2
4. วิธีการศึกษา	2
4.1 การรวบรวมข้อมูล	2
4.2 การวิเคราะห์	3
5. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
<b>บทที่ 2 เกษตรพันธสัญญา (Contract Farming) และการพัฒนาการเกษตร</b>	7
1. ความหมายของเกษตรพันธสัญญา	7
2. ความเป็นมาของเกษตรพันธสัญญา	7
3. รูปแบบและบทบาทของเกษตรพันธสัญญา	8
4. เกษตรพันธสัญญาในประเทศไทย	10
4.1 เกษตรครบวงจรและเกษตรพันธสัญญา	11
4.2 นโยบายภาครัฐที่ส่งเสริมระบบเกษตรพันธสัญญา	12
<b>บทที่ 3 ระบบเกษตรพันธสัญญากับเกษตรกรรายย่อย</b>	15
1. ข้อจำกัดในการทำการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพของเกษตรกรรายย่อย	15
2. ศักยภาพในการใช้ระบบเกษตรพันธสัญญาในเกษตรกรรายย่อย	16
3. เกษตรพันธสัญญากับโครงสร้างการตลาด	17
4. ผลของการทำเกษตรพันธสัญญาประเภทต่างๆ	18
<b>บทที่ 4 ผลการศึกษา</b>	21
1. ผลการศึกษา ในส่วนข้อมูลทั่วไป	23
2. ผลการศึกษา ในส่วนต้นทุน/ผลตอบแทน	33
<b>บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ</b>	53
1. สรุป	51
2. ข้อเสนอแนะ	54
<b>บรรณานุกรม</b>	57
<b>ภาคผนวก</b>	61

## สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงร้อยละของคำตอบจากการสัมภาษณ์	22
ตารางที่ 2 ต้นทุน/ผลตอบแทนการผลิตเกษตรพันธสัญญามันฝรั่ง	36
ตารางที่ 3 ต้นทุน/ผลตอบแทนการผลิตเกษตรพันธสัญญามันฝรั่ง แสดงเป็นร้อยละ	37
ตารางที่ 4 ต้นทุน/ผลตอบแทนการผลิตเกษตรพันธสัญญาถั่วเหลืองฝักสด	40
ตารางที่ 5 ต้นทุน/ผลตอบแทนการผลิตเกษตรพันธสัญญาถั่วเหลืองฝักสด แสดงเป็นร้อยละ	41
ตารางที่ 6 ต้นทุน/ผลตอบแทนการผลิตเกษตรพันธสัญญาพริกหวาน	44
ตารางที่ 7 ต้นทุน/ผลตอบแทนการผลิตเกษตรพันธสัญญาพริกหวาน แสดงเป็นร้อยละ	45
ตารางที่ 8 ต้นทุน/ผลตอบแทนการผลิตเกษตรพันธสัญญาผักรวม	48
ตารางที่ 9 ต้นทุน/ผลตอบแทนการผลิตเกษตรพันธสัญญาผักรวม แสดงเป็นร้อยละ	49

## สารบัญภาพ

แผนผังที่ 1 แสดงโครงสร้างสมมติฐานของเกษตรพันธสัญญา

หน้า

9

## คำนำ

จากนโยบายการขจัดความยากจนของรัฐบาลและแผนแก้ไขความยากจนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่เน้นการให้ความรู้แก่เกษตรกรเพื่อสร้างปัญญาในการแก้ปัญหาความยากจนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภายใต้กลยุทธ์ของการดำเนินการแบบบูรณาการในทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ซึ่งการทำการเกษตรระบบเกษตรพันธสัญญาเป็นรูปแบบหนึ่งที่ทุกภาคส่วนสามารถเข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้ ให้ความร่วมมือในการพัฒนาประสิทธิภาพในการผลิตของเกษตรกรทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นและบรรเทาความยากจนของเกษตรกรในที่สุด

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ได้เห็นถึงความสำคัญของระบบเกษตรพันธสัญญาและทำการศึกษา เรื่อง เกษตรพันธสัญญาเพื่อบรรเทาความยากจน (กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่) เพื่อให้ทราบถึงข้อเท็จจริง ข้อดี ข้อเสีย ของระบบเกษตรพันธสัญญาตลอดจนความเป็นไปได้ในการใช้ระบบเกษตรพันธสัญญาเป็นกลไกหนึ่งในการบรรเทาความยากจนของเกษตรกรในประเทศไทย และเพื่อให้สามารถนำข้อมูลจากการศึกษาไปใช้ประโยชน์ประกอบการกำหนดแนวนโยบายแก้ไขปัญหาคความยากจนของเกษตรกร หรือแนวทางในการพัฒนาด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

สุดใจ จงวรกิจวัฒนา

ส่วนวิจัยเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนเกษตรกร

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

# บทที่ 1

## บทนำ

### 1. ความสำคัญของการศึกษา

จากนโยบายรัฐบาลเรื่อง การขจัดความยากจนที่ได้กำหนดเป้าหมายในการแก้ปัญหาความยากจนให้หมดสิ้นจากประเทศไทย ภายในปี 2551 โดยจัดทำกลยุทธ์ในการแก้ไขความยากจนไว้ 3 ประการ คือ ระดับประเทศ ระดับชุมชน และระดับบุคคล ที่จะต้องดำเนินการเชื่อมโยงกันโดยเน้นการทำงานแบบบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน จากมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 4 ตุลาคม 2548 รับทราบแผนแก้ไขความยากจนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ยึดหลัก 4 ประการ ได้แก่

1. เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้เกษตรกรเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร ความรู้และปัญญาเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. เน้นการฝึกอบรมภาคปฏิบัติ เพื่อให้เกษตรกรรู้จักการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และเข้าถึงโอกาสใหม่ๆ โดยมีการทำกินในแปลงที่ดินที่จัดให้ควบคู่ไปกับการเรียนรู้
3. เน้นการนำที่ดินที่ถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่ามาใช้ประโยชน์ในการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรยากจน ควบคู่กับการฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. เน้นการรวมกลุ่มเกษตรกรให้พึ่งพาช่วยเหลือกัน ในรูปสหกรณ์หรือวิสาหกิจชุมชน และสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชน เพื่อช่วยเหลือด้านการตลาด อันสามารถจะเชื่อมโยงไปสู่การส่งออกในรูปแบบการทำ Contract Farming กับบริษัทเอกชน

นอกจากนี้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ยึดหลักแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการแก้ไขความยากจนของเกษตรกร ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยกำหนดแนวทางการพัฒนาการเกษตรในลักษณะบันได 4 ขั้น ดังนี้

- ระดับที่ 1 การทำเกษตรขั้นพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิตในครัวเรือน
- ระดับที่ 2 การทำเกษตรเมื่อเหลือจากการบริโภค นำไปจำหน่ายในชุมชนเพื่อสร้างรายได้
- ระดับที่ 3 การทำเกษตรเพื่อขายแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน ตำบล อำเภอหรือจังหวัดใกล้เคียง
- ระดับที่ 4 การทำการเกษตรเพื่อจำหน่ายภายในประเทศและส่งออกต่างประเทศ รวมถึงการมีนโยบายปรับโครงสร้างภาคการเกษตร และการปรับโครงสร้างการผลิตรายสินค้า ซึ่งการดำเนินการต่างๆ นี้จะนำไปเป็นต้นแบบปรับใช้ให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ทุกหมู่บ้านทั่วประเทศในการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรต่อไป



การศึกษาในเรื่องเกษตรพันธสัญญาเพื่อบรรเทาความยากจน สามารถใช้เป็นแนวทางหนึ่งในการช่วยขจัดความยากจนให้กับเกษตรกรรายย่อย ซึ่งสอดคล้องกับแผนแก้ไขปัญหาคความยากจนของกระทรวงเกษตรฯ และแนวทางการพัฒนาการเกษตรในลักษณะบันได 4 ขั้น ที่รัฐบาลโดยกระทรวงเกษตรฯ ได้น้อมนำพระราชดำริสการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นหลักในการปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนให้แก่ราษฎร โดยการสร้างแหล่งรายได้ที่มีเสถียรภาพและมั่นคงอีกทั้งเป็นการพัฒนาระบบการทำเกษตรและขายให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าวิธีดั้งเดิม ที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐในการขจัดความยากจนระดับบุคคลที่ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาคเชิงรุก เพื่อให้คนยากจนมีทางเลือกในการประกอบอาชีพทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรให้มีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างมีเสถียรภาพ มีโอกาสเข้าถึงบริการด้านการศึกษาคการเรียนรู้และแหล่งทุน ตลอดจนได้รับการแก้ไขปัญหาคนี้ขึ้นอย่างเป็นธรรม รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร จึงได้ทำการศึกษาเรื่อง “เกษตรพันธสัญญาเพื่อบรรเทาความยากจน” (กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่) เพื่อเป็นกรณีตัวอย่างของระบบเกษตรทางเลือกให้กับเกษตรกรรายย่อยที่สนใจนำไปพัฒนาระบบการทำเกษตรที่ทำอยู่และเป็นข้อมูลศึกษาให้กับนักวิชาการและผู้สนใจต่อไป

## 2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาการใช้รูปแบบการจัดการฟาร์มแบบเกษตรพันธสัญญา Contract Farming ในฟาร์มขนาดเล็ก เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการผลิต และเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรรายย่อยที่ส่งผลถึงการบรรเทาความยากจนของเกษตรกร

2. ศึกษาข้อดีและจุดอ่อนของการทำการเกษตรแบบพันธสัญญาของเกษตรกรรายย่อย

## 3. ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาคจะทำในรูปแบบของกรณีศึกษา (Case study) จังหวัดเชียงใหม่ ศึกษาข้อดีข้อเสียในการทำเกษตรแบบเกษตรพันธสัญญา ผลของการทำเกษตรพันธสัญญาที่มีต่อระดับรายได้และเสถียรภาพของรายได้ของเกษตรกรโดยคัดเลือกเกษตรกรตัวอย่างจากกลุ่มเกษตรกรรายย่อยที่ประกอบการเกษตรแบบเกษตรพันธสัญญาในที่ดินไม่เกิน 5 ไร่ และดำเนินการมาแล้วไม่ต่ำกว่า 3 ปี

## 4. วิธีการศึกษา

### 4.1 การรวบรวมข้อมูล

4.1.1 การเก็บข้อมูลจะประกอบด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative data) และข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative data) โดยการกำหนดตัวอย่างจากกรอบรายชื่อเกษตรกรที่ทำการเกษตร

แบบพหุชั้นสุ่มตัวอย่างใน 8 อำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ การสุ่มตัวอย่างจะทำในลักษณะค้ำนึ่งถึงความน่าจะเป็น (Probability) แบบสองขั้นตอน (Two-stage random sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างแบบ 2 ระดับ คือ

การกำหนดพื้นที่การศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่เป็นกรณีศึกษาเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีเกษตรกร รายย่อยทำการเกษตรแบบพหุชั้นสุ่มตัวอย่างจำนวนมาก และคัดเลือกตัวอย่างในการศึกษาโดย

(1) คัดเลือกอำเภอที่มีเกษตรกรทำการเกษตรแบบพหุชั้นสุ่มตัวอย่างจำนวนมากในระดับต้นๆ จำนวน 8 อำเภอ จากจำนวน 24 อำเภอ ในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ อำเภอแม่วาง อำเภอแม่แจ่ม อำเภอสันทราย อำเภอแม่แตง อำเภอพร้าว อำเภอไชยปราการ อำเภอสะเมิงและอำเภอแมริม ที่มีการทำเกษตรแบบ พหุชั้นสุ่มตัวอย่างในพื้นที่ไม่เกิน 5 ไร่ และดำเนินการมาแล้วไม่ต่ำกว่า 3 ปี

(2) สุ่มตัวอย่างกรอบรายชื่อเกษตรกรรายย่อยในข้อ (1) แบบมีระบบ (Systematic random sampling) ให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่กำหนด 50 ตัวอย่าง ของกรอบรายชื่อเกษตรกร โดยการจัดช่วงของการสุ่ม =  $N/50$

#### 4.1.2 ประเภทข้อมูล

(1) ข้อมูลปฐมภูมิ รวบรวมจากการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง ที่ได้กำหนดไว้ในข้อ 4.1.1 (2)

(2) ข้อมูลทุติยภูมิ รวบรวมจากเอกสารการศึกษาและเอกสารเผยแพร่ ทั้งจาก หน่วยงานของรัฐบาลและองค์กรต่างๆ ทั้งภายในและต่างประเทศ

### 4.2 การวิเคราะห์

4.2.1 วิธีวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ศึกษาหลักการและวิธีการ จัดการตลอดจนข้อดีข้อเสียของระบบฟาร์มแบบเกษตรพหุชั้นสุ่มตัวอย่าง และนำเสนอกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับ ประโยชน์เปรียบเทียบจากการทำเกษตรแบบพหุชั้นสุ่มตัวอย่าง แสดงปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้ประสบผลดีจากการ ทำเกษตรพหุชั้นสุ่มตัวอย่าง วิเคราะห์วิธีการจัดการทั้งด้านการผลิต การตลาด ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ รวมถึงบทบาทของภาครัฐในการส่งเสริมการทำเกษตรพหุชั้นสุ่มตัวอย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

4.2.2 วิธีวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Method) จะศึกษาโครงสร้างต้นทุน และผลตอบแทนการผลิตแบบเกษตรพหุชั้นสุ่มตัวอย่างที่เป็นไปตามหลักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ที่จะต้องมีการ ประเมินค่าใช้จ่ายจากการใช้วัสดุแรงงาน ค่าเสื่อมอุปกรณ์และค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่มาจากครัวเรือนเกษตรกร เทียบเป็นต้นทุนให้ถูกต้องตามความเป็นจริงที่สุด

### การประเมินค่าใช้จ่ายวัสดุและอื่นๆ

ในการคำนวณจะใช้ปริมาณและมูลค่ารวมทั้งหมดที่ใช้ในการผลิต ที่สามารถคำนวณเป็น  
การใช้ต่อไร่ด้วยวิธีดังนี้

$$\begin{aligned} \text{ปริมาณต่อไร่ (หน่วยต่อไร่)} &= \frac{\text{ปริมาณทั้งหมด (หน่วย)}}{\text{เนื้อที่ปลูก (ไร่)}} \\ \text{มูลค่าต่อไร่ (บาทต่อไร่)} &= \frac{\text{ค่าใช้จ่ายรวม (บาท)}}{\text{เนื้อที่ปลูก (ไร่)}} \\ \text{ค่าใช้จ่ายรวม} &= \text{ปริมาณวัสดุ} \times \text{ราคาต่อหน่วย} \end{aligned}$$

### การประเมินค่าแรงงาน

การคำนวณค่าแรงงานที่เป็นแรงงานจากครอบครัวจะคำนวณจากค่าจ้างแรงงานที่จ่าย  
ให้กับแรงงานจ้างในท้องถิ่นนั้นๆ คิดเวลาการทำงาน 8 ชั่วโมงต่อวัน ดังนั้น ค่าจ้าง ค่าใช้จ่ายจะลดลงตาม  
ชั่วโมงการทำงานที่เกิดขึ้น

$$\text{ค่าจ้างแรงงาน (บาทต่อไร่)} = \frac{\text{ค่าจ้างต่อวัน} \times \text{จำนวนคน} \times \text{ชั่วโมงทำงาน}}{8 \text{ ชั่วโมง} \times \text{เนื้อที่เพาะปลูก (ไร่)}}$$

### การประเมินเครื่องมืออุปกรณ์และการลงทุนระยะยาว

ในการคำนวณค่าเสื่อมเครื่องมืออุปกรณ์โรงเรือนและการลงทุนระยะยาว ค่าเสื่อมของ  
เครื่องมือหรือโรงเรือน สิ่งก่อสร้าง เช่น บ่อน้ำ และอุปกรณ์ที่เกษตรกรจำเป็นต้องมีใช้เพื่อการผลิตพืชผัก  
อินทรีย์ และมีอายุการใช้งานมากกว่า 1 ปี เช่น อุปกรณ์ให้น้ำ มีด จอบ เสียม ภาชนะต่างๆ และกระสอบ  
 เป็นต้น จะต้องนำมาคำนวณค่าเสื่อมเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของต้นทุนการผลิตด้วย

$$\begin{aligned} \text{ค่าเสื่อม} &= \frac{\text{มูลค่าแรกซื้อ} - \text{มูลค่าซาก}}{\text{จำนวนปีที่ใช้งานได้จนหมดอายุการใช้งาน}} \\ \text{ค่าเสื่อมต่อไร่ (บาทต่อไร่)} &= \frac{\text{ค่าเสื่อมรวม (บาท)}}{\text{เนื้อที่เพาะปลูก (ไร่)}} \end{aligned}$$

### การประเมินค่าเช่าที่ดิน

ค่าเช่าที่ดินจะประกอบด้วยค่าภาษีที่ดินและค่าใช้ที่ดิน หรือค่าเช่าที่ดินต่อฤดูการผลิต  
ซึ่งจะต้องคิดในรูปตัวเงินหรือประเมินการจ่ายที่จ่ายด้วยผลผลิตเป็นตัวเงิน

$$\begin{aligned} \text{ค่าเช่าที่ดินต่อไร่} &= \frac{\text{ค่าภาษีที่ดิน} + \text{ค่าใช้ที่ดิน}}{\text{เนื้อที่เพาะปลูก (ไร่)}} \\ &= \text{ค่าเช่าที่ดินต่อฤดูกาลผลิต หรือค่าประเมินการจ่ายด้วยผลผลิต} \end{aligned}$$

เป็นตัวเงิน

### การประเมินค่าซ่อม

จะประเมินค่าซ่อมของเครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในฟาร์ม โรงเรือน สิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับการผลิตในฟาร์มเท่านั้น และคำนวณค่าซ่อมเฉลี่ยต่อปี

$$\text{ค่าใช้จ่ายในการซ่อมเฉลี่ยต่อไร่ (บาท)} = \frac{\text{ค่าซ่อม ณ ปีที่สำรวจ (บาท)}}{\text{จำนวนปีที่ใช้งานได้จากการซ่อมครั้งหนึ่ง}}$$

### การประเมินค่าเสียโอกาสเงินลงทุน (ที่ไม่ใช่เงินสด)

ค่าเสียโอกาสในการลงทุนในส่วนของต้นทุนผันแปรจะใช้คำนวณโดยใช้อัตราดอกเบี้ยเงินกู้เพื่อการเกษตรทั่วไปเป็นการกู้ยืมระยะสั้นเฉลี่ยในปีการผลิตนั้นเทียบเท่ากับเป็นการกู้มาจ่ายเป็นเงินสด

ค่าเสียโอกาสในการลงทุนในส่วนของต้นทุนคงที่จะใช้คำนวณโดยใช้อัตราดอกเบี้ยเงินฝากเฉลี่ยในปีนั้นเทียบกับการออมในช่วงเวลานานกว่า

### การแสดงโครงสร้างต้นทุนเปรียบเทียบ

จะวิเคราะห์จากค่าเฉลี่ยของต้นทุนจากกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่มพืช โดยกำหนดให้รายได้รวมเท่ากับ 100 % และแสดงสัดส่วนร้อยละของแต่ละส่วนของต้นทุนที่เป็นองค์ประกอบของรายได้รวม ซึ่งจะแสดงให้เห็นสัดส่วนของโครงสร้างของต้นทุนในส่วนค่าใช้จ่ายต่างๆ และรายรับที่ต่างไปจากโครงสร้างต้นทุนของเกษตรกรที่ทำการเกษตรในพืชชนิดเดียวกันในท้องที่เดียวกันที่ไม่ได้ทำการเกษตรพันธสัญญา

## **5. ผลที่คาดว่าจะได้รับ**

5.1 แสดงถึงประโยชน์ในการใช้วิธีการทำเกษตรแบบพันธสัญญาที่ดี ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งในการจัดการด้านการผลิต การตลาดของผลผลิตทางการเกษตรที่จะเป็นแนวทางในการเพิ่มรายได้และบรรเทาความยากจนให้กับเกษตรกรรายย่อยที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในเรื่องการขจัดความยากจนให้กับเกษตรกร

5.2 ผลการศึกษาจะสามารถใช้เป็นแนวทางในการเพิ่มศักยภาพในการผลิตสินค้าเกษตรให้มีคุณภาพและปริมาณตรงกับความต้องการของตลาดที่ส่งผลให้เกษตรกร ผู้แปรรูปผลิตผลเกษตรและผู้ส่งออกได้รับประโยชน์จากการพัฒนาระบบการเกษตรภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญาที่ดี

## บทที่ 2

### เกษตรพันธสัญญา (Contract Farming) และการพัฒนาการเกษตร

#### 1. ความหมายของเกษตรพันธสัญญา

เกษตรพันธสัญญา (Contract Farming) โดยทั่วไปหมายถึงการทำสัญญาในการทำเกษตรหรือฟาร์มสัญญาที่มีความหมายถึงการเพาะปลูกพืช หรือการเลี้ยงปศุสัตว์ที่มีการทำสัญญาซื้อขายกันประกอบด้วย คู่สัญญา 2 ฝ่าย คือ ผู้ผลิต ได้แก่ ฝ่ายฟาร์ม และคู่สัญญา อีกฝ่ายหนึ่ง คือ ผู้ซื้อผลผลิต ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นในรูปของบริษัท หรือโรงงานแปรรูปต่างๆ ในสัญญาส่วนใหญ่จะมีการกำหนดราคาซื้อผลผลิต หรือวิธีการกำหนดราคาผลผลิต รวมถึงการกำหนดมาตรฐานและคุณภาพของผลผลิตที่จะรับซื้อไว้ด้วย นอกจากนี้ ข้อตกลงในสัญญาในหลายๆ กรณีจะมีความเกี่ยวข้องกับการจัดหาปัจจัยสนับสนุนการผลิตต่างๆ ตลอดจนคำปรึกษาด้านเทคโนโลยีในการผลิตให้กับฝ่ายผู้ผลิตเพื่อความมั่นใจในมาตรฐานของผลผลิตให้เป็นไปตามสัญญา

#### 2. ความเป็นมาของเกษตรพันธสัญญา

ในยุคแห่งโลกาภิวัตน์ที่ทำให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจการเกษตรและระบบตลาดเสรีส่งผลกระทบต่อเกษตรกรรายย่อยที่ต้องประสบกับความยากลำบากในการเข้าถึงตลาด ในหลายๆ ประเทศ การทำฟาร์มขนาดเล็กไม่สามารถทำกำไรได้ ในขณะที่ฟาร์มขนาดใหญ่มีเพิ่มขึ้นเพื่อให้มีการจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้กำไรสูงขึ้น เป็นเหตุให้เกษตรกรรายย่อยละทิ้งฟาร์มอพยพเข้าทำงานในเมืองใหญ่ ทำให้แรงงานภาคเกษตรไหลไปสู่ภาคการผลิตอื่นๆ และภาคบริการ การหยุดยั้งการไหลของแรงงานภาคเกษตรจะทำได้ก็ด้วยการพัฒนาระบบเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรรายย่อย ส่วนใหญ่ที่ประสบกับปัญหา ในการเข้าถึงแหล่งทุนและขาดประสิทธิภาพในการใช้ปัจจัยในการผลิต ตลอดจนปัญหาด้านราคาและตลาดของผลผลิต ซึ่งระบบเกษตรพันธสัญญาที่มีการจัดการที่ดีจะทำให้เกิดการเชื่อมโยงในระบบที่จะทำให้เกษตรกรรายย่อยสามารถทำการเกษตรเพื่อการค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีรายได้ที่มั่นคงและมีเสถียรภาพ ในขณะที่เดียวกันก็จะทำให้ผู้ลงทุน หรือผู้ซื้อผลผลิตมั่นใจได้ในอุปทานของผลผลิตที่ต้องการจากผู้ผลิตทั้งด้านคุณภาพและปริมาณที่ต้องการ

การทำเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันเริ่มปรากฏขึ้นในยุคกรีกโบราณที่ปฏิบัติกันทั่วไปในรูปของการจ่ายค่าเช่าหรือหนี้ตามส่วนของผลผลิตที่กำหนดในพืชที่ตกลงกัน ในประเทศจีนก็ได้มีบันทึกไว้ในช่วงศตวรรษแรกถึงระบบการแบ่งผลผลิตระหว่างคู่สัญญาในหลายๆ รูปแบบ ประเทศสหรัฐอเมริกาช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ก็มีการทำเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันในรูปของการจ่ายค่าเช่าที่ดินด้วยพืชผลเกษตรที่ผลิตได้

บนที่ดิน กิจกรรมการเกษตรแบบมีพันธผูกพันระหว่างเกษตรกรกับเจ้าของที่ดินนี้จะมีรูปแบบพัฒนามาจากระบบศักดินา ในช่วงแรกของศตวรรษที่ 20 ระบบการทำข้อตกลงกับเกษตรกรเริ่มมีขึ้นในประเทศอาณานิคมของประเทศในยุโรป เช่น สัญญาปลูกฝ้ายในชูดานที่เป็นส่วนหนึ่งของสัญญาเช่าที่ดิน

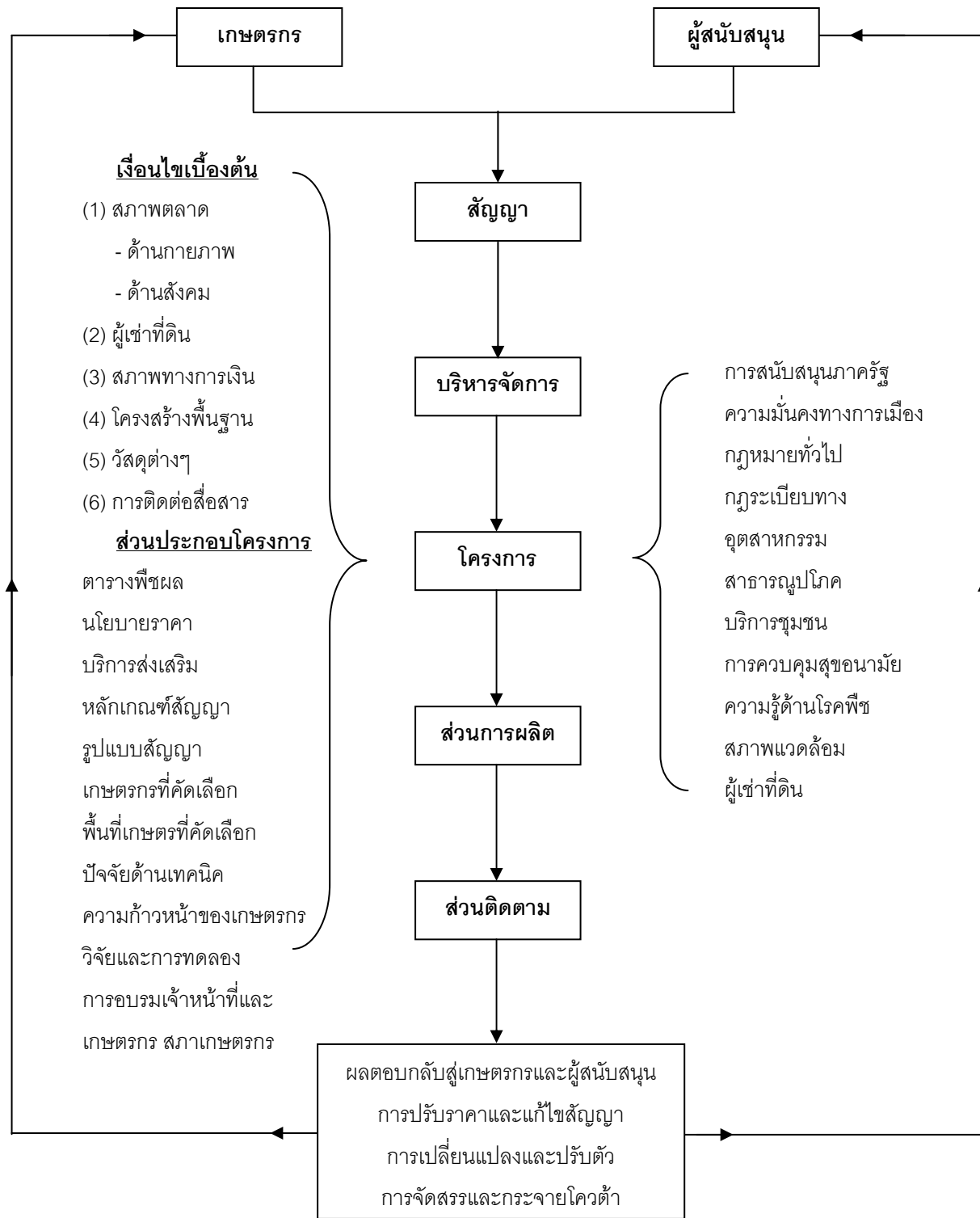
### 3. รูปแบบและบทบาทของเกษตรพันธสัญญา

พันธสัญญาการเกษตร อาจมีความแตกต่างกันได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และความซับซ้อนของเงื่อนไข ข้อตกลงทางด้านการตลาด ด้านปัจจัยการผลิตและด้านการจัดการเป็นสำคัญ รูปแบบของสัญญาเกษตรควรเป็นสัญญาระหว่างเกษตรกรและผู้แปรรูปสินค้า หรือบริษัทจัดการด้านการตลาดสินค้าเกษตรให้กับผู้ผลิตที่ใช้ผลผลิตสินค้าเกษตรเป็นปัจจัยในการผลิต

ระบบเกษตรพันธสัญญาที่ดีควรเป็นในรูปแบบของหุ้นส่วนกันระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรกับเกษตรกรที่มีข้อผูกพันกันในระยะเวลาของทั้ง 2 ฝ่าย การแสวงหาผลประโยชน์ของผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรควรมีระยะเวลาจำกัดไม่ก่อให้เกิดความเสี่ยงในการลงทุน ฝ่ายเกษตรกรต้องมีความซื่อสัตย์ต่อสัญญาที่จะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในระยะเวลา

ระบบเกษตรพันธสัญญาได้มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในวิถีการเกษตรในปัจจุบัน ทั้งในรูปของการซื้อขายในระดับสากล ระดับบริษัท ตัวแทนของรัฐบาล สหกรณ์การเกษตร หรือผู้ประกอบการที่เป็นเอกชนทั่วไป โดยเฉพาะในประเทศที่มีเกษตรกรรายย่อยกระจายอยู่ทั่วไป ระบบเกษตรพันธสัญญาจะเข้าไปมีบทบาทในการทำให้เกษตรกรรายย่อยที่ไม่สามารถทำการผลิตแข่งขันกับเกษตรกรรายใหญ่ ได้สามารถเข้าถึงระบบการผลิต บริการและปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรรายย่อยสามารถทำการผลิตแข่งขันในตลาดได้โดยผ่านการทำสัญญาการผลิตกับบริษัทธุรกิจการเกษตร

แผนผังที่ 1 แสดงโครงสร้างสมมติฐานของเกษตรพันธสัญญา





โครงร่างสมมติฐานเกษตรพันธสัญญาจะเป็นในรูปแบบของหุ้นส่วน ร่วมกันระหว่างเกษตรกรและผู้ซื้อ ซึ่งจะทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิต การบริการที่เกี่ยวข้อง เงินทุนและเทคโนโลยีการผลิต การกำหนดราคาจะช่วยลดความเสี่ยงและความไม่แน่นอนต่างๆ สัญญาหุ้นส่วนในการทำฟาร์มบางครั้งอาจทำให้เกษตรกรมีโอกาสทำการผลิตพืชใหม่ๆ ที่ไม่สามารถเพาะปลูกได้ ถ้าไม่มีหน่วยแปรรูปรองรับ หรือได้รับการเอื้ออำนวยจากบริษัท หุ้นส่วน แต่ในทางตรงข้ามถ้าบริษัทผู้ซื้อขาดความรับผิดชอบในข้อสัญญา เมื่อมีปัญหาก็จะทำให้เกษตรกรต้องรับภาระหนี้ได้ อย่างไรก็ตามมุมมองของบริษัทที่ให้การสนับสนุนการทำสัญญาฟาร์มกับเกษตรกรรายย่อยและหลายๆ ราย ในหลายๆ กรณี เป็นการผลิตที่มีประสิทธิภาพกว่าการผลิตในรูปแบบฟาร์มใหญ่ๆ และยังเป็นรูปแบบที่เป็นที่ยอมรับในมุมมองทางการเมือง ซึ่งทำให้สามารถใช้ที่ดินที่ไม่อาจจะหาได้ รวมถึงโอกาสในการจัดการ อุปทาน และคุณภาพของผลผลิตที่ไม่สามารถหาได้ในตลาดเปิดทั่วไป ปัญหาอาจเกิดขึ้นได้ในกรณีที่เกษตรกรอาจมีการนำผลผลิตที่ผลิตจากปัจจัยของผู้สนับสนุนไปขายนอกสัญญาในตลาดและข้อขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้จากการยอมรับของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงความเข้มงวดในปฏิทินด้านการเพาะปลูกที่อาจทำไม่ได้ตามสัญญาการทำเกษตรพันธสัญญา จึงจำเป็นที่จะต้องมีความหมายรองรับโดยระบบกฎหมายที่มีประสิทธิภาพ

การคัดเลือกรูปแบบของเกษตรพันธสัญญาที่เหมาะสมจะต้องขึ้นกับสิ่งต่างๆ ได้แก่ ชนิดผลผลิต ปัจจัยของบริษัท ผู้ซื้อ สิ่งแวดล้อมด้านกายภาพและสังคม ความต้องการของเกษตรกรและระบบการทำฟาร์มท้องถิ่น ข้อกำหนดในสัญญาจะมีความแตกต่างกันได้มากมาย จากแบบพื้นฐานง่ายๆ ที่ผู้ซื้อกำหนดเพียงคุณภาพมาตรฐานทั่วไปเป็นเงื่อนไขในการรับซื้อ ไปจนถึงสัญญาที่มีรายละเอียดซับซ้อนที่กำหนดสิ่งต่างๆ ไว้ เช่น วิธีการปลูก การใช้ปัจจัยที่กำหนดเท่านั้น วิธีการจัดการ คุณภาพ ราคาและระบบการจ่ายเงิน

การจัดการที่ดีจะทำให้การทำเกษตรพันธสัญญาประสบผลตามที่ต้องการ เริ่มจากการจัดวางแผนการผลิต และติดตามผลการผลิตอย่างสม่ำเสมอจะทำให้ได้ผลผลิตที่ดี มีคุณภาพ ตามปริมาณที่ต้องการ ซึ่งเป็นผลดีแก่เกษตรกรผู้ผลิตและบริษัทผู้รับซื้อ ทั้ง 2 ฝ่าย

#### 4. เกษตรพันธสัญญาในประเทศไทย

เกษตรพันธสัญญาในประเทศไทย อาจกล่าวได้ว่าเกิดขึ้นมานานแต่เป็นสัญญาแบบไม่เป็นทางการ คู่สัญญาจะทำสัญญากันโดยใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวและสัมพันธ์ทางสังคมในการสัญญาให้ผลประโยชน์แก่กันตามที่ต้องการ และพัฒนามาเป็นการทำสัญญาระหว่างเกษตรกรกับกลุ่มทุนที่ทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งทุนและปัจจัยการผลิตรวมถึงการแก้ปัญหาด้านการตลาด ซึ่งเมื่อเกษตรกรเข้าไปสู่วงจรการพึ่งพาทุนและปัจจัยการผลิตจากนายทุนแล้วก็จะขึ้นช่องทางให้นายทุนสามารถมีอำนาจในการกำหนด

ราคา เพื่อผลประโยชน์ที่นายทุนจะได้รับสูงขึ้น โดยเกษตรกรไม่สามารถจะมีอำนาจต่อรองใดๆ และเข้าสู่วงจรความยากจน

#### 4.1 เกษตรครบวงจรและเกษตรพันธสัญญา

ในช่วงหลังระบบเกษตรพันธสัญญาได้พัฒนารูปแบบและนำมาใช้กับการพัฒนาระบบการเกษตรที่เป็นที่รู้จักกันในนามของระบบเกษตรครบวงจร ซึ่งถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ และเริ่มแพร่หลายอย่างมากในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530-2534) “อ้อย” เป็นพืชที่เข้าสู่ระบบเกษตรพันธสัญญาในระยะแรกๆ และประสบความสำเร็จในการเข้าสู่ระบบมากกว่าพืชชนิดอื่น ในการดำเนินการแบบเกษตรอุตสาหกรรมในรูปแบบของอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาล ตามมาด้วยอุตสาหกรรมสับปะรดกระป๋อง และอุตสาหกรรมเยื่อกระดาษ การดำเนินธุรกิจที่อาศัยระบบเกษตรพันธสัญญาดังกล่าว ผู้ประกอบการไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมาก การดำเนินการจะเป็นการทำสัญญาระหว่างเกษตรกรกับเจ้าของโรงงานแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรที่ประสบผลสำเร็จอย่างมาก การทำสัญญาจะเป็นการเจรจาทำข้อตกลงล่วงหน้าระหว่างผู้ประกอบการกับเกษตรกรเท่านั้น ข้อตกลงที่ให้ผลประโยชน์ที่ให้ความพอใจกับคู่สัญญาทั้ง 2 ฝ่าย ในบางพืชก็ได้มีการพัฒนาให้มีกฎหมายรองรับเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของคู่สัญญาให้มีความเป็นธรรมยิ่งขึ้น เช่น อ้อยและน้ำตาลทราย จากประสบการณ์การดำเนินธุรกิจเกษตรแสดงให้เห็นว่าระบบเกษตรพันธสัญญาสามารถนำมาใช้ในการดำเนินการเกษตรอุตสาหกรรมได้ผลดีกว่าการค้าพืชผลทั่วไป ภาครัฐจึงเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมสนับสนุน ในรูปของโครงการต่างๆ ร่วมกับสถาบันการเงิน เช่น โครงการสี่ประสาน ที่ภาครัฐโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ดำเนินการร่วมสถาบันการเงิน ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530-2534) ที่มีนโยบายเน้นการปรับระบบการผลิตทางการเกษตรเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลก โดยการพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตทำให้มีปริมาณและคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาดในต้นทุนที่ต่ำลง ทำให้สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ บทบาทของภาครัฐที่เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนระบบเกษตรพันธสัญญาที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในขณะนั้นว่าระบบเกษตรครบวงจรกระตุ้นให้เกิดการลงทุนจากภาคเอกชนทำให้มีการนำพืชเศรษฐกิจใหม่เข้ามาสู่ระบบการเกษตรของไทย รวมถึงปศุสัตว์และประมง ด้วย ระบบการผลิตที่เปลี่ยนไปและการขยายตัวของตลาดส่งออกเป็นผลให้เกิดการพัฒนาของอุตสาหกรรมเกษตรในภาคเอกชนก่อให้เกิดบรรยากาศในการลงทุนที่ต่อเนื่องถึงการพัฒนาระบบการผลิตทางการเกษตรและการพัฒนาระบบตลาดที่มีประสิทธิภาพตอบสนองต่อความต้องการของผู้แปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ทั้งตลาดภายในประเทศ และตลาดต่างประเทศ

การทำเกษตรระบบพันธสัญญาที่มีเพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจน ตั้งแต่ปี 2533 เป็นต้นมา พืชใหม่ๆ หลายชนิดถูกนำมาใช้ภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญา รวมถึงข้าวหอมมะลิ, ข้าวอินทรีย์, กุ้ง, ผักชนิดใหม่ๆ สำหรับอุตสาหกรรมผักแช่แข็งและผลไม้ต่างๆ ระบบเกษตรพันธสัญญากระจายตัวไปทั่วทุกภาคของประเทศตามการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมเกษตร

#### 4.2 นโยบายภาครัฐที่ส่งเสริมระบบเกษตรพันธสัญญา

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530-2534) ในภาคเกษตร ภาครัฐได้กำหนดนโยบายการพัฒนาการเกษตรของประเทศที่เป็นแนวทางในการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรเพื่อการส่งออกและทดแทนการนำเข้า โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพ และระบบการจัดการ เพื่อช่วยให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตไปสู่เกษตรกรและสนับสนุนให้เกษตรกรทำแผนการผลิตให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและปริมาณที่สอดคล้องกับความต้องการของโรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้ผลผลิตทางด้านการเกษตรเป็นวัตถุดิบ ซึ่งเป็นแนวทางนำไปสู่การผลิตแบบเกษตรพันธสัญญา

ในการดำเนินการตามนโยบายดังกล่าว รัฐบาลได้จัดทำโครงการร่วมกับสถาบันการเงินในนามของโครงการสี่ประสานประกอบด้วยภาครัฐ สถาบันการเงิน เกษตรกรและภาคเอกชน (ผู้ประกอบการ) ภาครัฐโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รับผิดชอบทำหน้าที่ประสานงานระหว่างเกษตรกรกับผู้ประกอบการ กำกับดูแลให้ทั้งสองฝ่ายทำสัญญาและดำเนินการตามสัญญาในการทำการผลิตและรับซื้อผลผลิต และให้สถาบันการเงิน ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นผู้ให้สินเชื่อในการลงทุนแก่เกษตรกรในระบบ ซึ่งวัตถุประสงค์หลักคือการทำให้เกิดการพัฒนากระบวนการจัดการผลิตให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อลดปัญหาความเสี่ยงด้านราคาผลผลิตเกษตรให้กับเกษตรกร ลดปัญหาความไม่แน่นอนของตลาด และพัฒนาเทคโนโลยีทางการผลิตให้กับเกษตรกรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตของเกษตรกร

นอกจากนี้ ภาครัฐยังได้เพิ่มแรงจูงใจให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ โดยรัฐได้จัดสรรเงินฝากจำนวน 250 ล้านบาท ฝากไว้ที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เพื่อนำรายได้จากเงินฝากนี้ไปชดเชยดอกเบี้ยเงินกู้ให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ เพื่อเป็นสิ่งจูงใจให้กับเกษตรกรเข้าร่วมโครงการและยังเป็นการลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกรด้วย

อย่างไรก็ดี การประเมินผลโครงการสี่ประสานไม่ค่อยเป็นที่น่าพอใจจากเหตุผลที่การดำเนินการของโครงการขึ้นอยู่กับความช่วยเหลือจากภาครัฐอย่างมาก เช่น การที่ภาครัฐจะต้องจัดหาเมล็ดพันธุ์ให้เปล่ากับผู้ปลูกดอกทานตะวัน เป็นต้น และการที่โครงการไม่ประสบความสำเร็จยังมีปัจจัยประกอบอื่นๆ อีกหลายปัจจัย สรุปได้คือ

- ข้อสัญญาที่เข้มงวดเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้กับคู่สัญญาทั้ง 2 ฝ่าย ทำให้ขาดความยืดหยุ่น

ในการจัดการของผู้ประกอบการ

- ความไม่คุ้นเคยในการเพาะปลูกพืชชนิดใหม่และขาดเวลาในการทำให้ยอมรับเทคโนโลยีในการผลิตพืชใหม่ๆ เมื่อผลได้ไม่เป็นไปตามที่คาดหวังเกษตรกรก็หันกลับไปเพาะปลูกพืชเดิมที่คุ้นเคย
- ขาดการส่งเสริมการเกษตรและการสนับสนุนด้านเทคโนโลยีอย่างจริงจัง รวมถึงระบบการจัดส่งไม่ครอบคลุมพื้นที่โครงการได้ทั้งหมด ทำให้การดำเนินงานขาดประสิทธิภาพ

ผลจากการประเมินโครงการสี่ประสาน ภาครัฐโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีการปรับแผนเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเน้นการดำเนินงานของหน่วยงานตัวแทนภาครัฐที่ไม่ควรเข้าไปมีบทบาทในการทำสัญญาระหว่างเกษตรกรและผู้ประกอบการโดยตรง ควรให้การทำสัญญาดำเนินการไปในรูปของธุรกิจโดยไม่จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐโดยไม่สิ้นสุด มาตรการต่างๆ ถูกกำหนดขึ้นเพื่อรองรับการปรับแผนการดำเนินงานของโครงการสี่ประสานให้มีประสิทธิภาพมาตรการต่างๆ นี้จะเน้นในเรื่องการจัดการของความร่วมมือในการมีส่วนร่วมในความเสี่ยง เช่น การจัดตั้งกองทุนชดเชยความเสี่ยง เป็นต้น

ในปี 2538 ได้กำหนดเงื่อนไขในการให้การสนับสนุนอุตสาหกรรมเกษตรภายใต้โครงการสี่ประสานไว้ คือ

- เป็นโครงการที่สามารถลดความเสี่ยงในการผลิต
- เป็นโครงการที่สามารถลดความเสี่ยงด้านการตลาด
- เป็นโครงการที่สามารถระบุพื้นที่และเกษตรกรที่มีศักยภาพในการดำเนินการผลิต

การอนุมัติโครงการจะตัดสินจากผลประโยชน์สูงสุดที่ผู้ประกอบการจะให้กับเกษตรกร การปรับแผนขั้นสุดทำได้ให้ความสำคัญกับการกำหนดสินค้าเป้าหมายไว้ 2 กลุ่ม คือ

- ผลผลิตทางการเกษตรที่มีศักยภาพสูงในการส่งออก เช่น ข้าวคุณภาพ ผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ และปลาประมงชายฝั่ง
- พืชอุตสาหกรรม เช่น พืชผัก ดอกทานตะวัน ข้าวโพด และไม้โตเร็วต่างๆ

โครงการสี่ประสานได้ดำเนินการหลังจากมีการปรับโครงการอย่างต่อเนื่องในปี 2539-2543 ซึ่งอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545-2549) ได้วางแนวทางในการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยยึดหลักทางสายกลางเพื่อให้ประเทศสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา วิสัยทัศน์ของการพัฒนาในอนาคต 20 ปี ต่อไปในอนาคตมีจุดมุ่งหมายที่เน้นการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคน

ส่วนใหญ่ของประเทศในภาคเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยยึดหลัก 4 ประการ ได้แก่

1. เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้เกษตรกรเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร ความรู้และปัญญา เพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. เน้นการฝึกอบรมภาคปฏิบัติ เพื่อให้เกษตรกรรู้จักการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และเข้าถึงโอกาสใหม่ๆ โดยมีการทำกินในแปลงที่ดินที่จัดให้ควบคู่ไปกับการเรียนรู้
3. เน้นการนำที่ดินที่ถูกลดปล่อยให้รกร้างว่างเปล่ามาใช้ประโยชน์ในการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรยากจน ควบคู่กับการฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. เน้นการรวมกลุ่มเกษตรกรให้พึ่งพาช่วยเหลือนกัน ในรูปสหกรณ์หรือวิสาหกิจชุมชน และสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชน เพื่อช่วยเหลือด้านการตลาด อันสามารถจะเชื่อมโยงไปสู่การส่งออกในรูปแบบการทำ Contract Farming กับบริษัทเอกชน

แนวทางการพัฒนาได้กำหนดในลักษณะบันได 4 ขั้น คือ ระดับที่ 1 การทำเกษตรขั้นพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิตในครัวเรือน ระดับที่ 2 การทำเกษตรเมื่อเหลือจากการบริโภคนำไปจำหน่ายในชุมชน เพื่อสร้างรายได้ ระดับที่ 3 การทำการเกษตรเพื่อขายแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน ตำบล อำเภอหรือจังหวัดใกล้เคียง และระดับที่ 4 การทำการเกษตรเพื่อจำหน่ายภายในประเทศและส่งออกต่างประเทศเป็นระดับสุดท้าย

นอกจากนี้ ยังมีนโยบายปรับโครงสร้างภาคการเกษตร และการปรับโครงสร้างการผลิตรายสินค้า เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ทำให้มีการกำหนดมาตรการและโครงการต่างๆ ขึ้นเพื่อรองรับและส่งเสริมการดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาล ระบบเกษตรพันธสัญญา (Contract Farming) นับเป็นสิ่งหนึ่งภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ การเพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ที่ให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างภาคการผลิตและการค้า รวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เป็นรากฐานที่เข้มแข็งในการสร้างรายได้ของประเทศ เพื่อบรรเทาความยากจนจากการที่ระบบเกษตรพันธสัญญาเป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับการซื้อขายสินค้าเกษตรที่สามารถกำหนดข้อตกลงในการซื้อขายให้เป็นประโยชน์กับคู่สัญญาได้ภายใต้การควบคุมที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นในปัจจุบันจึงถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาด้านการเกษตรและเป็นองค์ประกอบในการพัฒนาการเกษตรในหลายรูปแบบ เช่น การค้าสินค้าเกษตรล่วงหน้า การประกันภัยพืชผลทางการเกษตร การพัฒนาระบบเกษตรครบวงจร การปรับโครงสร้างการผลิตสินค้าเกษตร และรวมถึงการนำมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรรายย่อยด้วย

### บทที่ 3

#### ระบบเกษตรพันธสัญญากับเกษตรกรรายย่อย

การทำฟาร์มขนาดเล็กของเกษตรกรรายย่อย นับว่ามีบทบาทสำคัญในภาคการเกษตรของไทย และประเทศกำลังพัฒนาทั่วไป จากการทำที่เป็นแหล่งผลิตอาหารให้กับชุมชนและเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรที่มีรายได้น้อย และยังเป็นแหล่งทำการผลิตพืชเศรษฐกิจที่มีมูลค่าสูงได้เนื่องจากการทำการเกษตรในพื้นที่ขนาดเล็ก (small - scale) สามารถดูแลการเพาะปลูกได้เต็มที่ตามวิธีการเพาะปลูกที่กำหนดไว้สำหรับพืชนั้นๆ นอกจากนี้การใช้แรงงานในครัวเรือนในการทำงานนั้นแรงงานมีแรงกระตุ้นที่จะทำงานด้วยความตั้งใจและเรียนรู้เพื่อพัฒนาในการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้ดีกว่าทำให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ สามารถแข่งขันได้กับผลผลิตที่ผลิตในระบบฟาร์มใหญ่ (Large - scale) ที่ใช้แรงงานจ้างในการผลิต

#### 1. ข้อจำกัดในการทำการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพของเกษตรกรรายย่อย

ศักยภาพในการผลิตที่มีคุณภาพของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่เพาะปลูกขนาดเล็กมักจะถูกมองข้ามไปด้วยข้อจำกัดต่างๆ ประการสำคัญประการแรก ได้แก่ การที่เกษตรกรรายย่อยจะถูกประเมินให้เป็นผู้มีรายได้น้อย ขาดแคลนทรัพยากรในการผลิต ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยที่ใช้ในการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย สารเคมีและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตต่างๆ มีปัญหาในเรื่องการเข้าถึงการได้รับบริการด้านการผลิต และข้อมูลด้านการผลิตการตลาด และมีอุปสรรคในการเข้าถึงตลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการผลิตพืชชนิดใหม่ที่ข้อมูลด้านการผลิตและการตลาดหาได้ยาก ประการที่สอง แม้เกษตรกรจะมีข้อมูลในการทำการผลิตเพียงพอแต่ก็มักจะขาดเงินลงทุนและการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเป็นไปได้อย่างยาก ประการที่สาม โดยทั่วไปเกษตรกรรายย่อยจะทำการผลิตเพื่อผลิตอาหารเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นการยังชีพและเหลือขายในลักษณะของการค้าในจำนวนและแหล่งขายที่ไม่แน่นอน ทำให้เกษตรกรรายย่อยไม่ชอบที่จะเสี่ยงในการปลูกพืชชนิดใหม่ หรือปลูกพืชภายใต้เงื่อนไขการค้าของตลาด ประการสุดท้าย การแทรกแซงของภาครัฐในการให้ความช่วยเหลือเกษตรกร ทั้งในรูปของการให้สินเชื่อและปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย เป็นต้น ไม่ทำให้เกิดผลต่อการลดลงของข้อจำกัดในการทำการผลิตของเกษตรกรรายย่อย ที่กล่าวไปแล้วข้างต้น แต่กลับจะทำให้เกิดความไม่แน่นอนของการวางแผนการผลิตและผลผลิตของเกษตรกรรายย่อย การกำหนดสัดส่วนการให้ความช่วยเหลือส่วนใหญ่ผู้ได้รับประโยชน์จะเป็นเกษตรกรรายใหญ่กว่า เนื่องจากได้รับสินเชื่อและปัจจัยในปริมาณที่มากพอสำหรับการลงทุนการผลิต ในขณะที่เกษตรกรรายย่อยได้รับในปริมาณน้อยไม่เพียงพอต่อการลงทุน นอกจากนี้ นโยบายส่งเสริมการเกษตรภาครัฐส่วนใหญ่จะเน้นกลไกการส่งเสริมที่มีผลต่อเกษตรกรรายใหญ่มากกว่าเกษตรกรรายย่อย

จากข้อจำกัดในการทำการผลิตของเกษตรกรรายย่อย การลดข้อจำกัดควรที่จะเริ่มจากการพิจารณากลไกภาครัฐในการส่งเสริมประสิทธิภาพในการผลิตของเกษตรกรรายย่อยที่จะเอื้ออำนวยให้เกษตรกรรายย่อยสามารถเข้าถึงแหล่งทุน การให้ความช่วยเหลือด้านเทคโนโลยีและปัจจัยการผลิตต่างๆ ทั้งนี้รวมถึงการเพิ่มความมั่นใจด้านการตลาดสำหรับผลผลิตของเกษตรกร เมื่อกลไกภาครัฐในการส่งเสริมการผลิตของเกษตรกรรายย่อยได้รับการพัฒนาและนโยบายการเกษตรได้ถูกกำหนดเพื่อให้ประโยชน์แก่เกษตรกรอย่างเท่าเทียมกันแล้ว ก็จะทำให้เกษตรกรรายย่อยสามารถที่จะทำการผลิตพืชที่มีมูลค่าสูงในพื้นที่ขนาดเล็ก เพื่อยกระดับรายได้ของเกษตรกรประสบผลสำเร็จได้

## 2. ศักยภาพในการใช้ระบบเกษตรพันธสัญญาในเกษตรกรรายย่อย

ระบบเกษตรพันธสัญญาโดยทั่วไป คือการทำการเพาะปลูกพืชตามเงื่อนไขของสัญญาระหว่างผู้ซื้อกับเกษตรกรผู้ปลูก ซึ่งเงื่อนไขหลักจะเกี่ยวข้องกับการผลิตและการตลาด ผู้ซื้อส่วนใหญ่จะประกอบด้วยโรงงานแปรรูปอาหารหรือบริษัทผู้ส่งออก ที่ประเมินแล้วว่าการทำงานสัญญาเพาะปลูกเพื่อสร้างความมั่นใจในปริมาณของอุปทานผลผลิตที่ต้องการจะสามารถทำได้ให้กับธุรกิจที่ทำอยู่ ยิ่งไปกว่านั้นถ้าผู้ซื้อต้องการให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและผลิตได้ตรงตามเวลาที่ต้องการ บริษัทผู้ซื้อก็จะเข้าไปให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิคและสนับสนุนด้านปัจจัยการผลิตให้กับเกษตรกรผู้ปลูกด้วย จุดประสงค์ที่สำคัญในการลดต้นทุนการผลิตและยกระดับคุณภาพของผลผลิตให้สูงขึ้น เพื่อประโยชน์ของบริษัทและเป็นสิ่งจูงใจให้เกษตรกรคู่สัญญาพอใจที่จะทำการผลิตตามสัญญา ซึ่งความพอใจของเกษตรกรในการทำสัญญาและความต่อเนื่องในการทำสัญญาของเกษตรกรส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับผลกำไรในการผลิตระดับฟาร์ม

ความได้เปรียบของเกษตรกรที่ทำการผลิตภายใต้สัญญา ก็คือ การมีตลาดรับซื้อที่แน่นอน และในหลายๆ กรณีที่การทำสัญญากับบริษัททำให้เกษตรกรเข้าถึงเทคโนโลยีในการผลิต ปัจจัยการผลิต การบริหารด้านการผลิต รวมถึงสินเชื่อเพื่อการผลิตที่ส่งผลการเพิ่มขึ้นของรายได้ของเกษตรกร

ปัญหาสำคัญของระบบเกษตรพันธสัญญา ก็คือ สิ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้ด้วยสัญญา ในลักษณะของความไม่แน่นอนในหลายรูปแบบที่จะทำให้เกิดความเสียหาย เช่น สิ่งจูงใจที่จะทำให้เกิดการทำผิดสัญญาในการขวยโอกาสระยะสั้นที่เอื้ออำนวยให้ เช่น ผู้ซื้ออาจขวยโอกาสกวาดราคาซื้อหลังจากที่เกษตรกรทำการเพาะปลูกไปแล้ว ในอีกทางหนึ่งเกษตรกรอาจขวยโอกาสใช้ปัจจัยและความช่วยเหลือด้านเทคนิคจากผู้ซื้อแต่กลับนำผลผลิตไปขายในตลาดนอกสัญญา นอกจากนี้ยังมีต้นทุนที่สามารถจะเกิดขึ้นนอกเหนือความคาดหมายได้อีก การใช้ระบบเกษตรพันธสัญญามาจัดการการผลิตให้ประสบผลได้กับทั้งผู้ผลิตและผู้ซื้อนั้น จะทำได้ภายใต้เงื่อนไขเฉพาะที่เหมาะสม เช่น การนำระบบเกษตรพันธสัญญาไปใช้กับการผลิตพืชอาหารหลัก เช่น ข้าวหรือธัญพืชต่างๆ จะให้แรงจูงใจทางเศรษฐกิจ

ค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับการนำระบบเกษตรพันธสัญญาไปใช้กับการผลิตพืชที่มีมูลค่าสูงเพื่อการบริโภคของผู้บริโภคเฉพาะกลุ่มที่มีอำนาจซื้อทางเศรษฐกิจสูง

ดังนั้น การใช้ระบบเกษตรพันธสัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาด้านการผลิตและการตลาดในสินค้าเกษตรจำเป็นจะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมของประเภทสินค้าเกษตรนั้นๆ จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏว่าไม่ควรใช้ระบบเกษตรพันธสัญญาเป็นกลไกหลักในนโยบายหรือมาตรการส่งเสริมการขยายการผลิตหรือเพิ่มปริมาณการผลิตเนื่องจากให้แรงจูงใจทางเศรษฐกิจต่ำ ผลสำเร็จของนโยบายก็จะเป็นไปได้ ในขณะที่การใช้ระบบเกษตรพันธสัญญาเป็นกลไกหนึ่งของยุทธศาสตร์สร้างแหล่งรายได้ให้กับเกษตรกรในการปลูกพืชเฉพาะชนิดที่มีมูลค่าทางการตลาดสูงจะประสบผลสำเร็จได้ดีกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

### 3. เกษตรพันธสัญญากับโครงสร้างการตลาด

ตลาดสมบูรณ์ในทางเศรษฐศาสตร์ คือ ตลาดเสรีที่มีการแข่งขันสมบูรณ์ มีข้อมูลข่าวสารสมบูรณ์ สินค้ามีลักษณะเดียวเหมือนกัน ปราศจากสิ่งกีดขวางภายนอก มีผู้ซื้อและผู้ขายจำนวนมากจนไม่สามารถทำให้ผู้หนึ่งผู้ใดควบคุมราคาได้ แต่ในความเป็นจริงมีระดับของความไม่สมบูรณ์ต่างๆ กันไป ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของสินค้า ขนาดและจำนวนของผู้ซื้อผู้ขาย ความยากง่ายในการเข้าและออกจากตลาดการซื้อขาย ประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากรที่เกี่ยวข้องและความเป็นธรรมในการดำเนินการ

การประสานกันในแนวตั้งของตลาด (Vertical coordination in markets) เป็นขบวนการปรับปรุงองค์และอุปทานเข้าหากันที่เป็นไปตามปริมาณของสินค้า คุณภาพ สถานที่และเวลาในการขนส่ง ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมไปกับห่วงโซ่ของงานที่ทำต่อเนื่องกันมาตั้งแต่การผลิต การคิดเกรด การบรรจุ การขนส่ง การแปรรูป การเก็บรักษา และการกระจายสินค้า เกษตรกรจะสามารถปรับสินค้าให้เข้ากับความต้องการของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปได้โดยใช้กลไกด้านเทคโนโลยี นโยบายและการจัดการ ในภาคการเกษตรมักจะประสบกับปัญหา การประสานกันในแนวตั้งของตลาด ด้วยลักษณะเฉพาะของการทำเกษตรที่เป็นการผลิตตามฤดูกาลปริมาณการผลิตจึงมากขึ้นไปตามฤดูกาล การตอบสนองของอุปทานซ้ำ สินค้ามีลักษณะเน่าเสียง่าย มีความหลากหลายในคุณภาพ การกระจายตัวของพื้นที่ทำการผลิต ตัวอย่างของการประสานแนวตั้งของตลาด จะเห็นได้จากตลาดเปิดทั่วไปที่มีการทำการค้าค่อนข้างจะรวดเร็วไม่มีภาระผูกพันต่อเนื่อง การดำเนินการจะพิจารณาจากกลไกของราคาเป็นหลัก ราคาคือสิ่งจูงใจสำหรับผู้ซื้อและผู้ขาย และเป็นปัจจัยในการทำให้เกิดความสมดุลของอุปสงค์และอุปทาน

การนำระบบการทำสัญญาระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายเข้ามาปรับการประสานแนวตั้งของตลาด น่าจะส่งผลดีให้กับผู้เกี่ยวข้องทั้ง 2 ฝ่าย สัญญาที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรอาจแบ่งออกได้ 3 ประเภท คือ



1. สัญญาตามความต้องการของตลาด จะเกี่ยวข้องกับผลผลิตในด้านของคุณภาพ ปริมาณ และราคา เป็นต้น เป็นสัญญาที่เกษตรกรจะต้องทำการผลิตให้ได้ตามปริมาณ คุณภาพ ภายใต้อัตราที่กำหนดไว้ เพื่อส่งมอบให้กับผู้ซื้อ
2. สัญญาการจัดการทรัพยากรการผลิต จะเกี่ยวข้องกับการจัดหาปัจจัยและการบริการด้านการผลิตที่ผู้ซื้อตกลงจะจัดให้ตามสัญญาให้กับเกษตรกรเพื่อใช้ในการผลิต
3. สัญญาการจัดการผลิต จะเกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการผลิตให้กับเกษตรกร

นอกจากนี้ ยังมีรูปแบบอื่นๆ ที่แทรกอยู่ในการประสานแนวตั้งของตลาด เช่น สหกรณ์การเกษตร สมาคมและองค์กรที่ช่วยในด้านการต่อรองในการซื้อขายสินค้าเกษตร ระบบข้อมูลสินค้าเกษตร การบริการขนส่ง บริการสินเชื่อ รวมถึงแผนงานภาครัฐ เป็นต้น

#### 4. ผลของการทำเกษตรพันธสัญญาประเภทต่างๆ

4.1 การทำสัญญาตามความต้องการของตลาดมีข้อดีและประโยชน์ คือ ผู้ซื้อจะให้ข้อมูลความต้องการของตลาดให้กับผู้ผลิตที่ระบุถึงตัวพืชที่ต้องการในด้านของรูปแบบ สายพันธุ์ คุณภาพ ระยะเวลาที่ต้องการ ท้องที่ผลิต และราคาที่กำหนดตามที่ตกลงกัน ในขณะที่เดียวกันการต่อรองเจรจาทำสัญญาผู้ผลิตก็จะให้ข้อมูลกับผู้ซื้อในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขอุปทานสินค้าที่จะผลิตให้ว่าจะทำได้ตามสัญญาอย่างน้อยเพียงใดจนเป็นที่พอใจของทั้ง 2 ฝ่าย จึงตกลงทำสัญญากัน นอกจากนี้การทำสัญญาตามความต้องการของตลาดหรือผู้ซื้อยังทำให้ผู้ซื้อสามารถที่จะทำสัญญากับผู้ผลิตหรือเกษตรกรได้หลายๆ ราย ตามความต้องการ โดยเฉพาะในเกษตรกรรายย่อยหลายๆ ราย เพื่อให้ได้ผลผลิตตามปริมาณที่ต้องการได้

อย่างไรก็ดี การทำสัญญาตามความต้องการของตลาดมิได้เป็นการช่วยลดความเสี่ยงของทั้งผู้ซื้อและผู้ผลิตอย่างชัดเจน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของเงื่อนไขและปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในกรณีที่มองว่าความเสี่ยง คือ ความผันผวนของรายได้ การกำหนดราคาคงที่ ในสัญญาซื้อขายไม่ใช่เป็นสิ่งที่ช่วยลดความเสี่ยงของทั้ง 2 ฝ่าย เมื่อเปรียบเทียบการซื้อขายในตลาดเปิดที่มีการแข่งขันในสินค้าชนิดเดียวกัน และอาจเป็นการเพิ่มความเสี่ยงให้กับทั้ง 2 ฝ่ายได้ในหลายๆ กรณี การกำหนดราคาคงที่ในตลาดที่ราคาขายเปลี่ยนแปลงไปตามปริมาณผลผลิต การกำหนดราคาซื้อในสัญญาคงที่จะให้ประโยชน์ในด้านการลดความเสี่ยงด้านราคาให้กับเกษตรกรได้มากกว่าการลดความเสี่ยงของผู้ซื้อ คือ เป็นการสร้างเสถียรภาพของรายได้ให้กับเกษตรกร(ลดความผันผวนของรายได้เกษตรกร)มากกว่าเสถียรภาพของผู้ซื้อเนื่องจากผู้ซื้อที่นำไปขายในตลาดที่มีการแข่งขันยังต้องเสี่ยงกับระดับราคาที่แข่งขันกันตามปริมาณและคุณภาพของอุปทานสินค้าประเภทเดียวกัน การทำสัญญาที่มีการกำหนดราคาซื้อคงที่นั้น จะทำได้ง่ายขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่ (1) การเปลี่ยนแปลงของอุปทานผลผลิตมิใช่เป็นตัวกระจาย

ที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของระดับราคาในตลาด (2) ราคาขายในตลาดของผู้ซื้อผลผลิตตามสัญญา มิได้มีความสัมพันธ์กับราคาของวัตถุดิบ ดังนั้น ราคาคงที่ตามสัญญาจะทำให้เกิดเสถียรภาพของรายได้ของผู้ซื้อผลผลิตจากเกษตรกรไปขายและ (3) เมื่อผู้ซื้อผลผลิตจากเกษตรกรคาดหวังว่าราคาตลาดจะสูงกว่าที่ซื้อจากเกษตรกร

4.2 การทำสัญญาการจัดหาทรัพยากรการผลิต เป็นลักษณะของสัญญาที่มีขึ้น จากความไม่สมบูรณ์ของตลาดปัจจัยการผลิต กล่าวคือ การขาดแคลนปัจจัยที่มีคุณภาพในการผลิตในตลาด เช่น พันธุ์พืชที่มีคุณภาพตรงตามเงื่อนไขของสัญญา ทำให้ผู้ซื้อต้องจัดหาปัจจัยพันธุ์ให้ หรือแม้จะพอหาได้ในตลาดคู่สัญญาอาจจัดหาซื้อได้ในราคาที่ถูกลงกว่าให้กับเกษตรกรคู่สัญญาหลายๆ รายก็จะทำให้เกิดความประหยัดทางเศรษฐกิจ (Economics of Scale) รวมไปถึงปัจจัยอื่นๆ เช่น สารฆ่าแมลง ปุ๋ย เครื่องจักร และอื่นๆ นอกจากนี้ก็จะเป็นเหตุผลที่ผู้ซื้อผลผลิต ต้องการให้ผู้ผลิตใช้ปัจจัยชนิดต่างๆ ตามที่ผู้ซื้อต้องการให้ใช้ เพื่อผลผลิตที่มีคุณภาพโดยการให้ทุนสนับสนุนการซื้อปัจจัย ชนิดที่กำหนด ช่วยลดต้นทุนให้กับเกษตรกร และส่งผลไปถึงราคาที่จะขายให้กับผู้ซื้อในท้ายที่สุด

4.3 สัญญาการจัดการผลิต เป็นสัญญาที่บอกถึงวิธีการผลิตที่ผู้ซื้อต้องการให้ทำการผลิต เป็นการให้คำแนะนำส่งเสริมการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ต้องการ ให้ความช่วยเหลือด้านเทคโนโลยีการผลิต ที่จะช่วยให้ช่วยลดต้นทุนการผลิตที่จะคุ้มกับทุนที่ให้ความช่วยเหลือไป ในการนี้ผู้ซื้อที่เป็นคู่สัญญาต้องมั่นใจว่าเกษตรกรจะไม่นำเอาผลผลิตที่ได้รับความช่วยเหลือนี้ไปขายให้กับผู้ซื้อรายอื่น โดยทั่วไปผู้ซื้อคู่สัญญา จะให้ความช่วยเหลือในกรณีที่เขาเป็นผู้ซื้อรายเดียวทำสัญญาให้ปลูกพืชเฉพาะชนิดใดชนิดหนึ่งที่พิเศษ จากตลาดทั่วไป หรือเป็นพืชใหม่ที่มีเทคโนโลยีการผลิตต่างไปจากพืชเดิมๆ ที่เกษตรกรทำการเพาะปลูกอยู่ ความจำกัดของข้อมูลและแหล่งรับซื้อ ทำให้เกษตรกรต้องพึ่งคู่สัญญาในการถ่ายทอดเทคโนโลยีและตลาดรับซื้อตามราคาที่กำหนดในสัญญา การให้ความช่วยเหลือด้านเทคโนโลยีการผลิตนับเป็นส่วนสำคัญของการจัดการผลิต ในการควบคุมการผลิตให้ได้ผลผลิตที่มีปริมาณ คุณภาพและมาตรฐานตามต้องการ เพื่อให้คุ้มค่ากับการรับซื้อในราคาที่กำหนด

สรุปปัญหาที่ตลาดสินค้าเกษตรทั่วไปประสบในด้านการส่งผ่านข้อมูล ทั้งด้านการผลิตและการตลาด รวมถึง การเข้าถึงปัจจัยและบริการที่สำคัญในการผลิต ทำให้การผลิตไม่สามารถเกิดประสิทธิภาพเต็มที่ ไม่สามารถทำให้เกิดการประหยัดทางเศรษฐกิจ การนำระบบเกษตรพันธสัญญามาเป็นกลไกประสาน จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ในการผลิตของเกษตรกรรายย่อย ทำให้เกษตรกรรายย่อยสามารถเข้าถึงข้อมูลในการผลิตการตลาด มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีในการผลิต เข้าถึงแหล่งเงินทุน และการประกันราคาผลผลิต การผลิตที่มีการจัดการการผลิตการตลาดที่ดี ย่อมส่งผลดี

กับผู้ผลิตและผู้ซื้อทำให้เกิดการประหยัดทางเศรษฐกิจ ทรัพยากรถูกใช้อย่างคุ้มค่าและสร้างความยั่งยืน  
ในการใช้ทรัพยากรต่อไปในอนาคต

## บทที่ 4 ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องเกษตรพันธสัญญาเพื่อบรรเทาความยากจน (กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่) จะให้ความสำคัญในการศึกษาการทำเกษตรพันธสัญญาในกลุ่มเกษตรกรรายย่อยที่มีพื้นที่ไม่เกิน 5 ไร่ และดำเนินการมาแล้วไม่ต่ำกว่า 3 ปี ในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีความได้เปรียบในการทำการเกษตรพืชเฉพาะอย่างมีความต้องการจากโรงงานหรือผู้ซื้อที่สามารถนำไปจัดการตลาดที่จะให้ผลตอบแทนคุ้มค่า ตัวอย่างเช่น มันฝรั่ง ถั่วเหลืองฝักสด พริกหวาน และผักเมืองหนาวต่างๆ ทำให้มีเกษตรกรทำการเกษตรแบบพันธสัญญาจำนวนมากทั้งเกษตรกรรายใหญ่ที่ทำการเพาะปลูกในพื้นที่มากและเกษตรกรรายย่อยที่ทำการเพาะปลูกในพื้นที่ไม่มากนัก

การศึกษาได้ดำเนินการโดยการออกแบบสอบถามออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นแบบสอบถามถึงข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการทำเกษตรพันธสัญญาของเกษตรกรรวมถึงเงื่อนไขต่างๆ และข้อคิดเห็นของเกษตรกร ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามต้นทุนของพืชที่ทำแบบเกษตรพันธสัญญา การสุ่มตัวอย่างคัดเลือกจากเกษตรกรรายย่อยที่ทำการเกษตรแบบพันธสัญญาในอำเภอที่มีการทำการเกษตรพันธสัญญาเป็นจำนวนมาก ได้แก่ อำเภอแมริม แม่วาง แม่แจ่ม แม่แตง พร้าว ไชยปราการ สันทราย และสะเมิง

ตารางที่ 1 แสดงรายละเอียดของคำตอบจากการสัมภาษณ์

<b>ใครเป็นผู้แนะนำท่านให้ทำ Contract Farming</b>									
ภาครัฐ	50.00								
ภาคเอกชน	22.00								
อื่น ๆ	28.00								
<b>อะไรเป็นสิ่งที่จูงใจให้ทำ Contract Farming</b>									
รายได้ที่เพิ่มขึ้น	62.00								
รายได้ที่มั่นคงสม่ำเสมอ	38.00								
<b>การทำเกษตรพันธสัญญาในพื้นที่เกษตรของท่านทำเต็มพื้นที่หรือไม่</b>									
ทำเต็มพื้นที่	38.00								
ทำบางส่วน	62.00								
<b>ในระยะ 3 ปี ที่ผ่านมาท่านพอใจกับรายได้ในการทำเกษตรพันธสัญญาหรือไม่</b>									
พอใจ	62.00								
ไม่พอใจ	20.00								
ไม่มีคำตอบ	18.00								
<b>ผู้รับซื้อตามสัญญามีเงื่อนไขในการซื้ออย่างไร</b>									
ซื้อผลผลิตทั้งหมด ใน	46.00								
ซื้อผลผลิตทั้งหมด ในราคาแยกเกรด	30.00								
ซื้อผลผลิตเฉพาะที่ได้เกรดที่กำหนดไว้	20.00								
ส่วนที่เหลือท่านต้องขายในตลาดเอง									
อื่น ๆ	4.00								
<b>ท่านคิดว่าการซื้อขายที่ท่านได้รับเหมาะสมหรือไม่</b>									
เหมาะสม	64.00								
ไม่เหมาะสม	20.00								
ไม่มีคำตอบ	16.00								
<b>ท่านคิดว่าการทำเกษตรพันธสัญญาเป็นระบบเกษตรทางเลือกที่ควรส่งเสริมหรือไม่</b>									
ควรส่งเสริม	68.00								
ไม่ควรส่งเสริม	4.00								
ไม่มีคำตอบ	28.00								
<b>ท่านคิดว่าจำเป็นจะต้องมีองค์กรในการดูแลให้ความยุติธรรมและรักษामลประโยชน์ให้กับเกษตรกรและคู่สัญญาหรือไม่</b>									
จำเป็น	56.00								
ไม่จำเป็น	16.00								
ไม่มีคำตอบ	28.00								
<b>อะไรที่ท่านต้องการในภาครัฐเข้าไปมีบทบาทในเรื่องเกษตรพันธสัญญา</b>									
จัดตั้งหน่วยงานกลางให้ความรู้และช่วยเหลือเกษตรกรในการทำสัญญากับคู่สัญญา	46.00								
จัดตั้งหน่วยงานที่ให้ข้อมูลด้านราคาและการตลาดที่ถูกต้องทันสมัย	52.00								
จัดตั้งหน่วยงานที่ให้ความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตร	42.00								
ออกกฎระเบียบในการคุ้มครองผู้ทำเกษตรพันธสัญญา	10.00								
อื่น ๆ ระบุ	18.00								

## 1. ผลการศึกษาในส่วนของข้อมูลทั่วไป

1.1 ผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ที่ทำการเพาะปลูกผัก มันฝรั่ง ถั่วเหลืองผักสดและพริกหวานที่เป็นพืชทั่วไปที่เกษตรกรรายย่อยสามารถทำการเพาะปลูกแบบพันธสัญญากันเป็นหลักนั้นที่ร้อยละ 50 ได้รับการแนะนำให้ทำการเพาะปลูกแบบพันธสัญญาหรือ Contract Farming จากหน่วยงานของรัฐ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีการทำสัญญาซื้อขายกับโครงการหลวง โดยเฉพาะผักต่างๆ ร้อยละ 22 ได้รับการแนะนำและชักชวนจากภาคเอกชน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นโรงงานและคู่สัญญาที่ทำการรับซื้อผลิตผลนั้นๆ เช่น มันฝรั่ง ถั่วเหลืองผักสด และพริกหวาน ร้อยละ 28 จะได้รับการชักชวนจากเพื่อนเกษตรกรด้วยกันที่เคยทำ Contract Farming แล้วพอใจกับรายได้ หรือไปสมัครกับผู้รับซื้อหลังจากที่เห็นเกษตรกรรายอื่นๆ ที่ทำ Contract Farming แล้วประสบผลสำเร็จ

สิ่งจูงใจของเกษตรกรที่มาทำเกษตรพันธสัญญา ร้อยละ 62 ตอบว่า เพราะมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น และร้อยละ 38 ตอบว่ามีรายได้ที่มั่นคงสม่ำเสมอ สิ่งจูงใจที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรสนใจการทำเกษตรพันธสัญญา ก็คือการได้รับการสนับสนุนด้านต่างๆ จากผู้รับซื้อคู่สัญญา เช่น การได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตให้สามารถนำไปใช้ได้ก่อนในราคาที่ถูกลงกว่าตลาดทั่วไป ได้แก่ เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ฮอริโมน อุปกรณ์การเกษตรและเงินทุน เป็นต้น นอกจากนี้เกษตรกรยังมีความมั่นใจในตลาดที่มีแหล่งรับซื้อแน่นอนในราคามาตรฐาน และในบางรายผู้ซื้อยังให้การสนับสนุนด้านความรู้และเทคโนโลยีการผลิตเพื่อให้เกษตรกรสามารถทำการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพโดยมีการอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรและมีการส่งเจ้าหน้าที่มาตรวจฟาร์มให้ด้วย อีกสิ่งหนึ่งที่เกษตรกรส่วนใหญ่ในท้องถิ่น โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยมีความพอใจมากก็คือ การที่ตลาดรับซื้ออยู่ใกล้ที่อยู่คู่สัญญาจะมารับซื้อโดยเกษตรกรไม่ต้องเสียค่าขนส่งหรือขนส่งในระยะใกล้ก็สามารถขายผลผลิตได้ ทำให้เป็นการลดต้นทุนในส่วน of ค่าขนส่งได้มากและไม่เสียเวลาในการเดินทาง คุณภาพของผลผลิตจึงสดใหม่เมื่อซื้อขายทำให้ได้ราคาดี

จากการสำรวจพบว่าเกษตรกร ร้อยละ 62 จะทำการเกษตรพันธสัญญาไม่เต็มพื้นที่ มีเพียงร้อยละ 38 ที่ทำเต็มพื้นที่ ในส่วนของเกษตรกรที่ไม่ได้ทำเกษตรพันธสัญญาเต็มพื้นที่นั้น พื้นที่ส่วนที่ไม่ได้ทำเกษตรพันธสัญญาก็ยังคงถูกใช้เพื่อการเกษตรที่ปลูกพืชแบบดั้งเดิมที่เคยปลูกอยู่ก่อน หรือปลูกพืชท้องถิ่นตามฤดูกาล การที่เกษตรกรไม่ทำการใช้พื้นที่ทั้งหมดในการทำเกษตรพันธสัญญามีเหตุผลต่างๆ กันไปสรุปได้คือ พื้นที่นั้นมีความเหมาะสมในการปลูกพืชท้องถิ่นที่เคยปลูกอยู่แล้วและให้ผลดี บางส่วนปลูกเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ปริมาณน้ำไม่พอเพียงกับการเพาะปลูกพืชที่กำหนดตามสัญญา ขาดแคลนแรงงานขาดแคลนเงินทุน และใช้ในการปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อบำรุงดิน

เกษตรกรที่เข้ามาทำการเกษตรพันธสัญญาเกินกว่า 3 ปี ขึ้นไป มีความพอใจกับรายได้ ร้อยละ 62 ที่ยังไม่พอใจกับรายได้มี ร้อยละ 20 นอกนั้นยังไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าพอใจหรือไม่ แต่ก็ยังคงทำ

การเกษตรพันธสัญญาต่อไป เนื่องจากทำเกษตรพันธสัญญาเพียงบางส่วน เหตุผลของความพอใจสรุปได้ คือ มีรายได้ดี ตลาดรับซื้ออยู่ใกล้บ้าน ราคาที่ยุติธรรม หาปัจจัยการผลิตได้ง่าย เนื่องจากคู่สัญญานำมาให้ใช้ก่อน มีตลาดแน่นอน ได้รับความช่วยเหลือด้านเทคโนโลยี มีการอบรมและมีเจ้าหน้าที่ตรวจฟาร์มเพื่อดูแลคุณภาพและมาตรฐานของผลผลิตทำให้ได้ราคาดี ได้รับสินเชื่อและการช่วยเหลือด้านเงินทุนโดยไม่ต้องผ่านวิธีการที่ซับซ้อน เป็นต้น ส่วนสาเหตุของความไม่พอใจ สรุปได้คือ เมื่อราคาปัจจัยการผลิตสูงขึ้น ราคารับซื้อไม่ได้สูงขึ้นทำให้รายได้ไม่คุ้มทุน อำนาจการต่อรองของเกษตรกรยังมีน้อย ค่าแรงงานสูงทำให้ขาดแคลนแรงงาน ไม่ได้รับข้อมูลด้านราคาและตลาดอย่างเพียงพอที่จะทำให้วางแผนการผลิตและใช้ประกอบการต่อรองการซื้อขาย การขายสินค้ายังมีการขายผ่านตัวแทน (Broker) ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายให้ตัวแทน

เงื่อนไขในการซื้อขาย ร้อยละ 46 ผู้ซื้อจะซื้อผลผลิตทั้งหมดในลักษณะเฉพาะราคาเดียว ร้อยละ 30 จะซื้อผลผลิตทั้งหมดในลักษณะของการแยกเกรดและกำหนดราคาตามเกรดของผลผลิต ร้อยละ 20 จะซื้อผลผลิตเฉพาะที่ได้เกรดตามที่กำหนดไว้ ส่วนที่เหลือเกษตรกรจะต้องรับผิดชอบเอง ซึ่งอาจถูกนำไปขายในตลาดท้องถิ่น นำไปเป็นอาหารสัตว์ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้ก็จะนำไปใช้แต่ถ้าไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้แล้วก็ต้องทิ้งไป นอกจากนี้ก็ยังมีลักษณะการซื้อที่ต่างไปจากที่กล่าวมาแล้วบ้าง ประมาณร้อยละ 4 เช่น การซื้อแบบเหมายกแปลงก่อนเก็บเกี่ยว หรือการซื้อตามราคาตลาด ถ้าราคาตลาดสูงก็จะคิดเกรดแยกราคา ถ้าราคาตลาดต่ำก็จะซื้อเฉพาะราคาเดียว เป็นต้น วิธีการซื้อขายที่ทำกันอยู่ในนี้ ในความคิดของเกษตรกร ร้อยละ 64 เห็นว่าเหมาะสมดีแล้ว ร้อยละ 20 เห็นว่ายังไม่เหมาะสม และร้อยละ 16 ไม่มีข้อคิดเห็น เหตุผลของเกษตรกรที่เห็นว่ายังไม่เหมาะสม ก็คือ ในบางครั้งผลผลิตที่ผลิตได้มีคุณภาพสูง กลับได้ราคาไม่สูงตามมาตรฐาน ระบบการประกันราคาไม่ได้มาตรฐาน ทำให้ขาดความมั่นใจในการผลิต

อย่างไรก็ดีแม้จะมีข้อคิดเห็นมากมายด้วยความพอใจ ความไม่พอใจ ความเหมาะสม หรือไม่เหมาะสม ตลอดจนความยุติธรรมของผู้เข้าร่วมทำเกษตรพันธสัญญาทั้ง 2 ฝ่าย คือ ผู้ซื้อ และเกษตรกรผู้ผลิตก็ตาม เกษตรกรร้อยละ 68 ก็เห็นควรให้มีการส่งเสริมการทำเกษตรพันธสัญญา มีเพียงร้อยละ 4 ที่มีความเห็นว่าไม่ควรส่งเสริม และร้อยละ 28 ไม่มีข้อคิดเห็น เหตุผลที่สนับสนุนการส่งเสริมการเกษตรพันธสัญญา สรุปได้คือ เป็นการส่งเสริมให้มีการผลิตผลทางการเกษตรมีมาตรฐาน มีคุณภาพปลอดภัยต่อการบริโภค เป็นการสร้างระบบเกษตรทางเลือกให้กับเกษตรกร ช่วยให้เกษตรกรมีรายได้ดีขึ้นและมั่นคง เป็นการพัฒนาระบบตลาดให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ควรให้มีการส่งเสริมพีชชนิดใหม่ให้กับเกษตรกรตามความต้องการของตลาด โดยเฉพาะพีชที่มีอายุสั้นและมีมูลค่าทางการตลาดสูง ในส่วนของเหตุผลที่ไม่ควรส่งเสริมเพราะระบบการควบคุม และระบบกฎหมายทางการธุรกิจเกษตรแบบพันธสัญญา

ยังไม่สามารถนำมาใช้เพื่อสร้างความยุติธรรมให้กับผู้ที่เข้าไปผูกพันในพันธสัญญาทางการเกษตรให้เต็มที่ ทำให้เกษตรกรขาดอำนาจในการต่อรองเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ประกอบกับการกำหนดมาตรฐานในการคัดเกรดรับซื้อสินค้ายังอยู่ในการควบคุมของผู้ซื้อ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนายทุนทำให้เกษตรกรต้องยอมรับราคาที่ถูกกำหนดเมื่อราคาปัจจัยสูงขึ้น ราคาก็ได้สูงขึ้นในอัตราที่เท่ากัน ทำให้ขายได้ไม่คุ้มทุน นอกจากนี้ ข้อคิดเห็นของเกษตรกรที่น่าสนใจข้อคิดเห็นหนึ่งก็คือ การทำเกษตรพันธสัญญาเป็นการจำกัดชนิดของพืช ทำให้ความหลากหลายในเชิงนิเวศขาดหายไป ทำให้พืชท้องถิ่นที่เคยมีปลูกหายไปจากวงจรการเกษตรพืชท้องถิ่น พื้นดินและภูมิอากาศที่เหมาะสมกับพืชชนิดหนึ่งกลับถูกนำไปปลูกพืชอีกชนิดหนึ่ง การปลูกพืชไม่เป็นไปตามฤดูกาล ซึ่งอาจทำให้เกิดการใช้ที่ดินผิดรูปแบบและเสื่อมโทรมในที่สุด

ในเรื่องของความจำเป็นที่จะต้องมีการดูแลให้ความยุติธรรมและรักษาผลประโยชน์ให้กับเกษตรกรและคู่สัญญานั้น เกษตรกรร้อยละ 56 เห็นว่าจำเป็น เพื่อให้ความดูแลเกษตรกรที่ทำเกษตรพันธสัญญาไม่ให้ถูกเอาเปรียบเนื่องจากขาดข้อมูลด้านราคาและการตลาด และเป็นหน่วยที่จะให้ความช่วยเหลือเมื่อมีปัญหาการซื้อขายเกิดขึ้น ช่วยควบคุมการกำหนดมาตรฐานในการรับซื้อ ดูแลความเสี่ยงของเกษตรกรในการผลิตภายใต้พันธสัญญา รวมถึงการดูแลด้านสาธารณสุข โภชนาการพื้นฐานและโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นแก่การทำเกษตรของเกษตรกร และการสนับสนุนความรู้และเทคโนโลยีการผลิตที่จำเป็นเพื่อให้เกษตรกรสามารถผลิตผลผลิตที่ดีมีมาตรฐานตามความต้องการของตลาดและคู่สัญญา ในส่วนของเกษตรกรที่เห็นว่าไม่จำเป็นต้องมีการดูแล มีร้อยละ 16 โดยให้เหตุผลว่า การทำเกษตรพันธสัญญาเป็นการทำธุรกิจทางการเกษตรที่ควรให้กลไกตลาดและภาคเอกชนดูแลกันเอง และในปัจจุบันผู้ซื้อต้องการผลิตที่ดีมีคุณภาพและมีการดูแลควบคุมการผลิตให้ได้มาตรฐานอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามเกษตรกรบางส่วนร้อยละ 28 ยังไม่ได้ให้คำตอบในเรื่องนี้

บทบาทของภาครัฐในเรื่องการทำเกษตรพันธสัญญาที่เกษตรกรเห็นว่าควรเข้าไปมีบทบาทมากที่สุดก็คือ การจัดหาและให้บริการข้อมูลด้านราคาและการตลาดที่ทันสมัยและถูกต้องในสินค้าที่มีการทำเกษตรพันธสัญญา เพื่อเกษตรกรสามารถจะหาได้สะดวกในการนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจในการทำการผลิตและการตลาดกับคู่สัญญา

ความต้องการที่รองลงมาในบทบาทของภาครัฐก็คือ การจัดตั้งองค์กรที่เป็นหน่วยงานกลางในการให้ความรู้และความช่วยเหลือแก่เกษตรกรในการเข้าไปทำสัญญาการผลิตพืชผลเกษตร กล่าวคือ องค์กรนี้ควรเป็นที่ปรึกษาให้กับเกษตรกรทั้งในด้านการผลิต การตลาด และในด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้เกษตรกรยังให้ข้อคิดเห็นถึงบทบาทของภาครัฐในการจัดตั้งศูนย์เทคโนโลยีทางการเกษตร สนับสนุนการผลิตทางเกษตรให้ได้มาตรฐานตามที่ตลาดต่างประเทศต้องการหรือตามความต้องการในทางอุตสาหกรรมเนื่องจากปัจจุบันผู้ซื้อที่ทำสัญญาซื้อผลผลิตทางการเกษตรส่วนใหญ่ต้องการซื้อผลผลิตไปเพื่อ



การส่งออกและเป็นวัตถุดิบในทางอุตสาหกรรม และยังเป็นการป้องกันความเสี่ยงของเกษตรกรที่จะผลิตผลผลิตได้ไม่ตามสัญญา บทบาทในทางอ้อมที่ภาครัฐควรสนับสนุน ก็คือ ส่งเสริมการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคทางการเกษตร เช่น ระบบไฟฟ้า ระบบชลประทาน ในพื้นที่ที่มีการทำเกษตรพันธสัญญาจำนวนมาก (Contract Farming Zone) รวมถึงพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ เช่น โครงสร้างพื้นฐานในการคมนาคมให้เอื้ออำนวยในการขนส่งที่มีประสิทธิภาพ การจัดตั้งกองทุนประกันความเสี่ยง และให้เอกสารสิทธิ์ในที่ดินที่เกษตรกรทำการเกษตรพันธสัญญา เป็นต้น ทำที่ที่สุด ก็คือ บทบาทของภาครัฐในการออกกฎระเบียบที่จะคุ้มครองผู้ทำสัญญาทางการเกษตรเพื่อมิให้ถูกระเมิดทำผิดสัญญา

### 1.2 ข้อดีและข้อเสียของระบบเกษตรพันธสัญญา

#### ข้อดีและข้อเสียของระบบเกษตรพันธสัญญา

ระบบเกษตรพันธสัญญาที่มีการจัดการที่ดีจะเป็นวิธีการที่ดีในการร่วมกันส่งเสริมการผลิตและการตลาดสินค้าเกษตร สามารถทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันผู้ซื้อหรือเจ้าของโรงงานบริษัทที่ใช้ผลผลิตทางการเกษตรเป็นวัตถุดิบก็จะได้กำไรสูงขึ้นช่วยลดความเสี่ยงให้กับทั้งเกษตรกรและผู้ซื้อ เมื่อเปรียบเทียบกับการซื้อขายในตลาดทั่วไป

ความได้เปรียบเสียเปรียบและปัญหาในระบบเกษตรพันธสัญญานั้นจะเป็นไปตามปัจจัยด้านวัตถุดิบด้านสังคมและสภาพแวดล้อมของตลาด กล่าวคือ การกระจายความเสี่ยงจะขึ้นอยู่กับปัจจัยของสภาพตลาดของวัตถุดิบและผลิตผลแปรรูป รายได้ที่เกษตรกรได้รับและข้อมูลความรู้รวมถึงเทคโนโลยีที่มีให้กับเกษตรกรผู้ปลูก ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ที่ต่างๆ กันไปทำให้การกระจายความเสี่ยงเปลี่ยนแปลงไปด้วย

#### ข้อดีของระบบเกษตรพันธสัญญา

เกษตรกร	ผู้ซื้อ (บริษัท โรงงานฯ)
<ul style="list-style-type: none"> <li>● ได้รับปัจจัยและบริการในการผลิต</li> <li>● เข้าถึงแหล่งทุน สินเชื่อ</li> <li>● ได้รับเทคโนโลยีในการผลิต</li> <li>● ได้รับการอบรมความรู้ในการผลิตเพิ่มทักษะในการผลิต</li> <li>● ได้รับการประกันราคาผลผลิตผ่านโครงสร้างการกำหนดราคา</li> <li>● เข้าถึงตลาดที่เชื่อถือได้</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>● ทำให้สามารถบริหารการผลิตการจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น</li> <li>● ทำให้ข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่เพาะปลูกหมดไปคือ เท่ากับเป็นการผลิตโดยไม่ต้องลงทุนเรื่องที่ดิน</li> <li>● มีความมั่นใจในการผลิตและการกระจายความเสี่ยง</li> <li>● ได้รับผลผลิตที่เป็นวัตถุดิบในการผลิตหรือ</li> </ul>

	<p>แปรรูปในปริมาณและคุณภาพตามที่ต้องการ ทำให้สามารถผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>● ได้รับการยอมรับจากองค์กรของภาครัฐ</li> </ul>
--	--

### ข้อดีที่เกษตรกรได้รับจากระบบเกษตรพันธสัญญา

ข้อดีที่เกษตรกรได้รับจากการทำเกษตรพันธสัญญาเป็นหลักก็คือ การที่คู่สัญญาคือผู้ซื้อจะเป็นตลาดรับซื้อผลผลิตของเกษตรกร และยังทำให้เกษตรกรเข้าถึงระบบการจัดการ เทคโนโลยี และบริการส่งเสริมการเกษตร รวมไปถึงแหล่งทุนและสินเชื่อที่แต่เดิมเกษตรกรไม่สามารถเข้าถึงได้ ข้อดีต่างๆสรุปได้คือ

- ได้รับปัจจัยและบริการในการผลิต

ในการทำเกษตรพันธสัญญา มีจำนวนมากที่ผู้ซื้อพิจารณาให้การสนับสนุนด้านปัจจัยการผลิตให้กับเกษตรกร เช่น จัดหาเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และสารเคมีทางการเกษตรอื่นๆ รวมถึงการเตรียมดิน การเก็บเกี่ยว และการให้การอบรมและส่งเสริมการผลิต ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรสามารถทำการผลิตให้ได้ผลผลิตตามปริมาณและคุณภาพที่ผู้ซื้อต้องการ ซึ่งเป็นการยากที่เกษตรกรรายย่อยโดยทั่วไปจะสามารถเข้าถึงการได้รับการสนับสนุนเหล่านี้

- เข้าถึงแหล่งทุน สินเชื่อ

เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่จะประสบกับปัญหาการเข้าถึงแหล่งทุนและสินเชื่อ เพื่อนำมาซื้อปัจจัยการผลิต ทำให้ต้องใช้สินเชื่อในระบบและถูกเอาเปรียบและเข้าสู่วงจรความยากจน ระบบเกษตรพันธสัญญา ผู้ซื้อที่ต้องการผลผลิตที่ดีจะให้สินเชื่อกับเกษตรกรเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดหาปัจจัยการผลิต และหักออกจากราคาผลผลิตที่เกษตรกรขายให้ หรือผู้ซื้ออาจเป็นผู้ค้าประกันสินเชื่อให้กับเกษตรกรที่ทำการกู้กับธนาคาร การที่เกษตรกรมีสัญญาขายผลผลิตทำให้นักการเชื่อมั่นในรายได้ ทำให้สามารถเข้าถึงสินเชื่อได้ง่ายขึ้น ซึ่งเป็นข้อดีของระบบการจัดการเกษตรพันธสัญญาที่เกษตรกรได้รับ

- ได้รับเทคโนโลยีในการผลิต

การพัฒนาการเกษตรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและคุณภาพของผลิตผลนั้นจะควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยีที่จะทำให้ได้ผลผลิตที่ดีตามความต้องการของตลาด ซึ่งเกษตรกรรายย่อยจะขาดโอกาสในการเข้าถึงเทคโนโลยี เนื่องจากขาดทรัพยากรทุน ซึ่งระบบเกษตรพันธสัญญาจะทำให้เกษตรกรได้โอกาสที่จะเข้าถึงเทคโนโลยีโดยผู้ซื้อจะให้การสนับสนุนเกษตรกรใช้เทคโนโลยีในการทำการผลิตเพื่อผลประโยชน์ที่ผู้ซื้อจะได้รับจากผลผลิตที่มีคุณภาพตามที่ต้องการ

- ได้รับการอบรมความรู้ในการผลิตเพิ่มทักษะในการผลิต

ระบบเกษตรพันธสัญญา ผู้ซื้อย่อมต้องการได้ผลิตผลที่ดีมีคุณภาพในปริมาณที่ต้องการและลดต้นทุนในการผลิต เพื่อความมั่นใจในวัตถุดิบที่จะนำไปทำการผลิตหรือแปรรูปได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงสนับสนุนให้การอบรมแก่เกษตรกรผู้ผลิต เพื่อให้เกษตรกรทำการผลิตตามหลักการที่ถูกต้อง สร้างระบบฟาร์มและการใช้ปัจจัยการผลิตที่ถูกต้องเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ให้ได้ผลิตผลที่ดีมีคุณภาพมาตรฐานในราคาต้นทุนที่สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ ซึ่งทำให้เกษตรกรมีการพัฒนาด้านทักษะในการผลิตที่ถูกต้อง

- ได้รับการประกันราคาผลผลิตผ่านโครงสร้างการกำหนดราคา

ระบบเกษตรพันธสัญญา ผู้ซื้อจะทำการกำหนดราคารับซื้อระบบไว้ในสัญญา ซึ่งบางสัญญาอาจไม่มีการกำหนดราคาตายตัวแต่กำหนดวิธีการประเมินราคาขึ้นลงตามราคาตลาด ณ เวลาส่งมอบ อย่างไรก็ตามเกษตรกรสามารถกำหนดเงื่อนไขก่อนทำสัญญาไม่ให้ถูกกดราคาต่ำกว่าราคาตลาด

- เข้าถึงตลาดที่เชื่อถือได้

เกษตรกรรายย่อยจะมีข้อจำกัดเรื่องตลาดเป็นผลจากผลิตผลที่ผลิตมีปริมาณมากในตลาดและชนิดที่จำกัด คือ มีผลผลิตของพืชเพียงไม่กี่ชนิดที่สามารถขายได้ในตลาด ไม่สามารถที่จะหันไปปลูกพืชชนิดใหม่ๆ ได้ เนื่องจากขาดเงินทุนและความรู้ในการผลิตรวมถึงข้อมูลด้านตลาดและราคา ทำให้ขาดความมั่นใจในการตัดสินใจทำการผลิตพืชใหม่ๆ ระบบเกษตรพันธสัญญาที่ผู้ซื้อประกันราคาและปริมาณรับซื้อผลผลิตกับเกษตรกร และยังสนับสนุนปัจจัยการผลิต เทคโนโลยีการผลิตเป็นการทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจในการผลิตพืชผลชนิดใหม่ๆ และมั่นใจในตลาดรับซื้อที่ผู้ซื้อเจาะจงให้ทำการผลิต รวมถึงจัดการด้านขนส่งผลผลิตจากแหล่งผลิตไปถึงโรงงานหรือปลายทางตลาดเป็นการทำให้เกษตรกรเข้าถึงตลาดที่เชื่อถือได้ ลดความเสี่ยงในการทำการผลิตของเกษตรกร

### ข้อดีที่ผู้ซื้อ (บริษัท โรงงานฯ) ได้รับจากระบบเกษตรพันธสัญญา

ข้อดีที่ผู้รับซื้อได้รับจากระบบเกษตรพันธสัญญา เมื่อเปรียบเทียบการซื้อผลผลิตหรือวัตถุดิบที่จะนำมาใช้ทำการผลิตหรือแปรรูปกับการซื้อในตลาดเปิด ผู้ซื้อย่อมเลือกวิธีที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดซึ่งข้อดีต่างๆ สรุปได้คือ

- ทำให้สามารถบริหารการผลิตการจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การที่ผู้ประกอบการหรือผู้รับซื้อผลผลิต ซื้อวัตถุดิบในการผลิตจากเกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญา ทำให้ผู้ประกอบการมีความมั่นใจในปริมาณและคุณภาพของวัตถุดิบ รวมถึงค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อ ทำให้สามารถใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนการจัดการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- ทำให้ข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่เพาะปลูกหมดไป

การหาพื้นที่ทำการเพาะปลูกให้เหมาะสมกับพืชที่ต้องการในปริมาณที่ต้องการในปัจจุบันทำได้ยาก และเป็นการลงทุนที่สูงมาก ระบบเกษตรพันธสัญญาจะช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถจัดการกับการจัดหาผลผลิตที่เป็นวัตถุดิบได้ตามปริมาณและคุณภาพตามต้องการ โดยไม่ต้องลงทุนจำนวนมากกับพื้นที่ดินที่ทำการเพาะปลูกกับแรงงานที่ต้องจ้างมาเพื่อทำการเพาะปลูกจำนวนมาก รวมถึงค่าใช้จ่ายสำหรับสวัสดิการแรงงานด้วย นอกจากนี้ผู้ประกอบการที่เป็นผู้ซื้อยังสามารถบริหารปริมาณวัตถุดิบที่ต้องการ โดยการเพิ่มหรือลดจำนวนสัญญาซื้อผลผลิตตามความต้องการได้คล่องตัวกว่าการทำการเพาะปลูกเองหรือซื้อจากตลาดเปิดทั่วไป

- มีความมั่นใจในการผลิตและกระจายความเสี่ยง

ระบบเกษตรพันธสัญญา ทำให้ผู้ประกอบการมีความมั่นใจในปริมาณวัตถุดิบที่ต้องการได้ดีกว่าการซื้อในตลาดเปิดทั่วไป นอกจากนี้ในกรณีผลผลิตเกิดความเสียหายระหว่างเพาะปลูก เกษตรกรย่อมจะต้องรับกระจายความเสี่ยงไปส่วนหนึ่งหรือมีระบบประกันพืชผลเข้ามาลดความเสี่ยง

- ได้รับผลผลิตที่เป็นวัตถุดิบตรงตามที่ต้องการ

ระบบเกษตรพันธสัญญา ทำให้ผู้ประกอบการสามารถกำหนดเงื่อนไขในสัญญาระบุคุณภาพ ปริมาณ และระยะเวลาเพื่อให้ผู้ประกอบการได้รับวัตถุดิบตามที่ต้องการในเวลาที่ถูกต้อง ทำให้สามารถผลิตหรือแปรรูปได้อย่างมีประสิทธิภาพและตรงตามเวลาที่ลูกค้าต้องการ

- ได้รับการยอมรับจากองค์กรของภาครัฐ

ระบบเกษตรพันธสัญญาที่มีประสิทธิภาพจะเป็นวิธีการจัดการทางการเกษตรที่ทำให้เกิดการ จัดสรรและใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและทำให้เกษตรกรรายย่อยสามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิต เทคโนโลยีและแหล่งทุนได้เท่าเทียมกับเกษตรกรรายใหญ่เป็นการสนับสนุนให้เกษตรกรรายย่อย มีศักยภาพในการผลิตสูงขึ้นเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรบรรเทาความยากจนของเกษตรกรซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐบาล ในประเทศที่ประสบกับปัญหาความยากจนของเกษตรกรสามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาความยากจน ของเกษตรกร โดยเฉพาะอย่างยิ่งโดยการให้ภาคเอกชนและผู้ประกอบการเข้ามามีบทบาทในการพัฒนา แบบบูรณาการ ภาครัฐอาจมีการสนับสนุนโดยสร้างแรงจูงใจต่างๆ เช่น การให้ผลประโยชน์ผู้ประกอบการ ผู้ซื้อผลผลิตจากเกษตรกรผ่านระบบภาษีหรือระบบสินเชื่อผ่านระบบการเงิน เป็นต้น

## ข้อเสียของระบบเกษตรพันธสัญญา

เกษตรกร	ผู้ซื้อ (บริษัท โรงงานฯ)
<ul style="list-style-type: none"> <li>● เพิ่มความเสี่ยงในการผลิต</li> <li>● การใช้เทคโนโลยีและชนิดพืชที่ปลูกไม่เหมาะสม</li> <li>● ปัญหาการจัดการโคเวต้าและการระบุคุณภาพ</li> <li>● การทุจริตในสัญญา</li> <li>● เกิดการผูกขาด</li> <li>● การเป็นหนี้บุญคุณและความเชื่อถือนี่เกิดขึ้นก่อนการซื้อขาย ทำให้อำนาจการต่อรองของเกษตรกรลดลง</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>● ขาดการควบคุมเหนือพื้นที่เพาะปลูก</li> <li>● ปัญหาข้อจำกัดทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณีในพื้นที่</li> <li>● ความไม่พอใจของเกษตรกรในสิ่งต่างๆ ที่ทำให้ออนตัวจากสัญญา</li> <li>● เกษตรกรนำผลิตผลไปขายในตลาดนอกข้อสัญญา</li> <li>● การที่เกษตรกรนำปัจจัยที่ได้รับการสนับสนุนไปใช้เพื่อการอื่นนอกเหนือจากการผลิตผลผลิตตามสัญญา</li> </ul>

## ข้อเสียที่เกษตรกรได้รับจากระบบเกษตรพันธสัญญา

ข้อเสียที่เกษตรกรได้รับจากการทำเกษตรพันธสัญญาที่สำคัญ คือ การเสียเปรียบคู่สัญญาและการบริหารเป็นการจัดการฝ่ายเดียวจากผู้ซื้อ เช่น การถูกผูกขาดการรับซื้อ การกำหนดราคาที่ไม่ยุติธรรมและการคิดค่าปัจจัยที่นำไปใช้ก่อนในราคาสูง โดยบวกค่าดอกเบี้ยที่สูงเกินจริง เป็นต้น ข้อเสียที่เกษตรกรได้รับ สรุปได้คือ

- เพิ่มความเสี่ยงในการผลิต

ในการทำสัญญาการผลิตเกษตรกรควรรู้ว่าผลตอบแทนที่สูงจะมาพร้อมกับความเสี่ยงสูงเช่นกัน โดยเฉพาะในการทำสัญญาผลิตพืชชนิดใหม่ ซึ่งการเพาะปลูกพืชนั้นอาจไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และภูมิอากาศที่เกษตรกรทำการเพาะปลูกอยู่ อาจทำให้ไม่ได้ผลผลิตตามที่ต้องการทั้งปริมาณและคุณภาพ ซึ่งถ้าผู้ซื้อไม่รับภาระในความเสี่ยง โดยการประกันรายได้ให้กับเกษตรกรแล้ว การทำสัญญาการผลิตย่อมเป็นการเพิ่มความเสี่ยงในการผลิตของเกษตรกร

- การใช้เทคโนโลยีและชนิดพืชที่ปลูกไม่เหมาะสม

การทำสัญญาปลูกพืชชนิดใหม่ภายใต้การควบคุมที่เข้มงวดของผู้ซื้อคู่สัญญา จะเป็นการทำลายระบบฟาร์มที่มีอยู่ เช่น การนำพื้นที่เพาะปลูกพืชอาหารที่ผลิตอาหารให้ท้องถิ่นไปทำการผลิตพืชชนิดใหม่ทำให้ผลผลิตอาหารในท้องถิ่นลดลง และยังทำให้เกิดการแข่งขันในด้านแรงงาน ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิต

ที่สำคัญปัจจัยหนึ่ง ในอีกกรณีหนึ่งก็คือทำให้เกิดการอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ของเกษตรกรในพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกพืชชนิดใหม่ตามสัญญา เมื่อพื้นที่เดิมไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูกพืชตามสัญญา เกษตรกรต้องเรียนรู้เทคโนโลยีการผลิตพืชชนิดใหม่และเปลี่ยนวิถีความเป็นอยู่ไปจากเดิม โดยไม่มีหลักประกันว่าชีวิตจะดีขึ้นกว่าเดิม นอกจากนี้ การนำเข้าเครื่องจักรใหม่ๆ เข้ามาทดแทนแรงงาน ทำให้เกิดการลงทุนในปัจจัยทุนสูงและลดการจ้างแรงงานในท้องถิ่น การเกษตรจะเป็นในรูปแบบของการใช้ทุนมากกว่าแรงงานในระบบเดิม

- ปัญหาการจัดการโควต้าและการระบุคุณภาพ

การขาดการจัดการที่ดีอาจทำให้บริษัทผู้ซื้อต้องประสบกับปัญหาที่ไม่ได้เตรียมการไว้ เช่น การมีปัจจัยกระทบทำให้ความต้องการผลผลิตที่ทำสัญญารับซื้อไว้ลดลง หรือการที่มีคู่แข่งเข้ามาแข่งขันในตลาด โดยไม่ได้คาดไว้ผลกระทบต่อบริษัท ทำให้บริษัทต้องตัดโควต้าการรับซื้อของเกษตรกรหรือในบางกรณีผู้ซื้ออาจจะระบุคุณภาพของผลผลิตที่จะซื้อตามมาตรฐานที่ผู้ซื้อกำหนดฝ่ายเดียวเพื่อลดปริมาณการรับซื้อ ทำให้เกษตรกรต้องเป็นผู้รับภาระและเสียเปรียบ

- การทุจริตในสัญญา

ระบบการจัดการที่ขาดประสิทธิภาพจะเปิดช่องทางให้เจ้าหน้าที่ในบริษัทผู้ซื้อสามารถทำการทุจริตหรือในโครงการใหญ่ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล บริษัทรับซื้อเองอาจทำการทุจริตจากการให้การสนับสนุนของรัฐเป็นการหารายได้มากกว่าจะต้องการสนับสนุนเกษตรกรอย่างจริงจัง ทำให้เกษตรกรต้องรับภาระเสี่ยงเพื่อโครงการไม่ประสบผลสำเร็จ

- เกิดการผูกขาด

การทำสัญญาผลิตพืชชนิดเดียวและขายให้กับบริษัทผู้ซื้อผู้เดียวทำให้เกิดการผูกขาด โดยเฉพาะถ้าพืชนั้นเป็นพืชยืนต้นทำให้เกษตรกรไม่สามารถหันไปทำการเพาะปลูกพืชชนิดอื่นได้ในระยะสั้น

- การเป็นหนี้บุญคุณและความเชื่อที่ผิดที่เกิขึ้นก่อนการซื้อขายทำให้อำนาจต่อรองของเกษตรกรลดลง

ในการทำสัญญาผลิตและซื้อขายพืชผล บริษัทผู้ซื้อจะให้การสนับสนุนเกษตรกรผู้ผลิตพืชผลโดยการให้สินเชื่อในรูปแบบต่างๆ หรือการจัดซื้อปัจจัยในการผลิตให้กับเกษตรกรทั้งที่จัดหาให้เองหรือมีตัวแทนจัดหาให้ผ่านบุคคลที่สามทำให้เกษตรกรอยู่ในสภาวะเป็นหนี้บุญคุณ ทำให้อำนาจต่อรองในการซื้อขายของเกษตรกรลดลง ในบางกรณีผู้ซื้อมีการช่วยเหลือล่วงหน้าโดยการจ่ายค่าเช่าที่ดินหรือช่วยค่าใช้จ่ายในงานต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวช ของเกษตรกรที่เกษตรกรไม่รู้ตัวว่าเป็นการสร้างหนี้ เมื่อขายผลผลิตก็จะถูกหักออกจนบางรายไม่ได้รายรับเลยในฤดูกาลผลิตนั้น ทำให้เข้าสู่วงจรการเป็นหนี้ต่อไปอีก

## ข้อเสียที่ผู้ซื้อ (บริษัท โรงงานฯ) ได้รับจากระบบเกษตรพันธสัญญา

ข้อเสียที่ผู้ซื้อได้รับจากการทำสัญญาซื้อผลผลิตจากเกษตรกร คือ สิ่งที่ต้องเผชิญกับข้อจำกัดต่างๆ เช่น ข้อจำกัดด้านพื้นที่ในการเพาะปลูกที่อาจไม่เพียงพอไม่เหมาะสมกับพืชที่ต้องการให้ปลูก ข้อจำกัดด้านสังคมวัฒนธรรมในพื้นที่ ความไม่พอใจในข้อตกลงและการละเมิดสัญญาของเกษตรกร การนำผลผลิตที่ผลิตได้ไปขายในตลาดเปิดและการใช้วัตถุดิบที่ได้รับการสนับสนุนไปใช้ในทางอื่นนอกเหนือจากการทำการผลิตพืชตามข้อสัญญา ข้อเสียต่างๆ สรุปได้คือ

- ขาดการควบคุมเหนือพื้นที่เพาะปลูก

ผู้ซื้อที่ทำสัญญากับเกษตรกรรายย่อยที่ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินย่อมต้องเสี่ยงกับปัญหา ถ้าเจ้าของที่ดินมีปัญหาไม่ให้ความร่วมมือในการทำการผลิต เช่น การเพิ่มค่าเช่าหรือเลิกสัญญาเช่ากับเกษตรกร ระหว่างสัญญาผู้ทำสัญญาจึงต้องมั่นใจถึงความสามารถในการใช้ที่ดินในการผลิตของเกษตรกรคู่สัญญาอย่างน้อยก็ในช่วงระยะเวลาการเพาะปลูกจนได้ผลผลิต

- ปัญหาข้อจำกัดทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณีในพื้นที่

ปัญหาจะเกิดขึ้นเมื่อมีการทำสัญญาการผลิตกับเกษตรกรที่ไม่สามารถยอมรับการทำงานตามตารางเวลาและวิธีการที่เข้มงวด มีกฎระเบียบเนื่องจากข้อผูกพันทางสังคม และทำที่ในชุมชนในการทำการผลิตพืชชนิดใหม่ที่ได้รับการแนะนำ รวมถึงความเชื่อและวิถีการปฏิบัติตามศาสนา เช่น ช่วงเวลาในการเพาะปลูกอาจตรงกับช่วงประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ตามเงื่อนไขเวลา เป็นต้น จึงควรต้องมีการศึกษาให้มั่นใจว่าการดำเนินการจะไม่ขัดต่อวิถีชีวิตที่ยอมรับได้ในพื้นที่นั้นๆ

- ความไม่พอใจของเกษตรกรในสิ่งต่างๆ ที่ทำให้ถอนตัวจากสัญญา

ความไม่พอใจของเกษตรกรอาจเกิดขึ้นได้จากหลายปัจจัย เช่น ระบบการรับซื้อและการให้ราคาที่ไม่เป็นธรรม การจ่ายเงินล่าช้า การให้การส่งเสริมที่ขาดประสิทธิภาพ ขาดผู้ให้คำปรึกษาที่มีคุณภาพ การขนส่งไม่ดี เป็นต้น ทำให้เกิดความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ต่อผู้ซื้อทำให้เกษตรกรถอนตัวจากโครงการหรือล้มเลิกสัญญา

- เกษตรกรนำผลผลิตไปขายในตลาดนอกสัญญา

การควบคุมไม่ให้เกษตรกรนำผลผลิตไปขายในตลาดนอกสัญญาทำได้ยาก เมื่อมีตลาดเปิดอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะเมื่อตลาดนั้นให้ราคาสูงกว่าผู้ซื้อในสัญญา ในบางกรณีที่ผลผลิตเป็นที่ต้องการและขาดตลาดผู้ซื้ออาจให้ราคาสูงขึ้น เพื่อแข่งขันผลผลิตเพื่อความอยู่รอดในการได้มาซึ่งวัตถุดิบหรือเพื่อนำส่งมอบตามสัญญาไม่ให้ถูกปรับ เป็นต้น ในกรณีกลับกันถ้าผู้ซื้อให้ราคาสูง อาจมีการนำเอาผลผลิตที่ผลิตนอกสัญญามาแอบขายให้กับผู้ซื้อ ทำให้ผู้ซื้อประสบกับปัญหาการควบคุมการผลิตให้เป็นไปตาม

เป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะระดับคุณภาพและความเจือปนที่เข้ามากับผลผลิตนอกสัญญาที่มีได้มีการควบคุมการผลิต

- การที่เกษตรกรนำปัจจัยที่ได้รับการสนับสนุนไปใช้เพื่อการอื่นนอกเหนือจากการผลิตผลผลิตตามสัญญา เมื่อผู้ซื้อให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิตแก่เกษตรกรทำให้เกษตรกรนำปัจจัยที่ได้รับการสนับสนุนไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากการใช้เพื่อการผลิตพืชตามข้อสัญญา โดยการนำไปใช้กับการปลูกชนิดอื่นในพื้นที่หรืออาจนำไปขายเพื่อให้ได้เงินสดมาใช้ ซึ่งผู้ซื้อยอมไม่พึงประสงค์ในการกระทำนี้ เพราะเท่ากับเป็นการทำให้พืชที่ปลูกตามสัญญาขาดปัจจัยที่เหมาะสมในการผลิตคุณภาพของผลิตผลนั้นก็จะลดลงทั้งปริมาณและคุณภาพ ผู้ซื้อจึงควรแก้ปัญหาโดยการให้มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมคอยติดตามผลและให้การอบรมกับเกษตรกรให้ตระหนักถึงการผลิตผลผลิตที่มีมาตรฐานด้านคุณภาพและปริมาณเพื่อให้ได้ผลตอบแทนที่ดี แม้ว่ากรณีที่เกษตรกรแอบนำปัจจัยการผลิตไปใช้ผิดวัตถุประสงค์จะไม่ใช่ปัญหาใหญ่ แต่ก็สร้างความไม่พอใจให้กับผู้ซื้อคู่สัญญา

## 2. ผลการศึกษาในส่วนของต้นทุน/ผลตอบแทน

ได้ทำการศึกษาโดยการออกแบบสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ทำเกษตรพันธสัญญาในพืชที่มีการเพาะปลูกอย่างแพร่หลายในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ มันฝรั่ง ถั่วเหลืองฝักสด พริกหวาน และผักเมืองหนาวต่างๆ

### 2.1 มันฝรั่ง

#### 2.1.1 ข้อมูลทั่วไป

ในกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ทำการเพาะปลูกมันฝรั่ง ภายใต้ข้อสัญญา กว่าร้อยละ 80 ได้รับคำแนะนำให้เข้ามาทำเกษตรพันธสัญญา (Contract Farming) จากภาคเอกชนซึ่งจะเป็นบริษัทที่รับซื้อมันฝรั่งเป็นวัตถุดิบในโรงงานแปรรูป เช่น บริษัทฟริโตเลย์ เป็นต้น มีเพียงส่วนน้อยที่ได้รับคำแนะนำจากภาครัฐให้ทำ Contract Farming ผ่านผู้รับซื้อที่เป็นสหกรณ์ ก่อนที่เกษตรกรจะมาทำเกษตรพันธสัญญา เกษตรกรทั้งหมดทำการเกษตรอยู่ก่อนแล้ว พืชที่ปลูกส่วนใหญ่จะเป็นพืชที่เพาะปลูกกันทั่วไป เหมาะกับพื้นที่และภูมิอากาศในท้องถิ่น เช่น ข้าว ข้าวโพด ผักต่างๆ หอมแดง เป็นต้น ส่วนมันฝรั่งที่ทำ Contract Farming จะต้องได้หัวพันธุ์ จากบริษัทที่รับซื้อตามที่บริษัทกำหนด เกษตรกรส่วนใหญ่จะทำเกษตรพันธสัญญาไม่เต็มพื้นที่ โดยใช้พื้นที่ส่วนที่เหลือปลูกพืชที่สามารถขายได้ในท้องถิ่นและใช้บริเวณในครัวเรือน เกษตรกรมีความพอใจกับการทำเกษตรพันธสัญญา มันฝรั่ง เนื่องจากได้รับราคาที่เหมาะสมและมีตลาดแน่นอน บริษัทรับซื้อหมดและยังสนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย สารต่างๆ ที่จำเป็นจะต้องใช้ในการเพาะปลูกและหัวพันธุ์มันฝรั่ง ตลอดจนจัดให้มีเจ้าหน้าที่มาแนะนำความรู้ในการเพาะปลูก การอบรมการปลูก



### 2.1.2 รูปแบบการทำ Contract Farming มั้่นฝรั่ง

การทำ Contract Farming ของพีชมันฝรั่งมีรูปแบบกว้างๆ 3 รูปแบบ คือ (1) ทำสัญญากับบริษัทโดยตรง (2) ทำสัญญากับสหกรณ์ผู้ปลูกมันฝรั่ง (3) ทำสัญญากับตัวแทนหรือโบรกเกอร์ การทำสัญญากับบริษัทจะมีขั้นตอนหลักๆ ดังนี้

- (1) ทำสัญญากับบริษัท
- (2) บริษัทจะให้มีเจ้าหน้าที่ดูแลการผลิตและกำหนดวันเก็บเกี่ยว
- (3) บริษัทให้หัวหน้าพื้นที่เกษตรกร และปัจจัยอื่นๆ ที่จำเป็นในการเพาะปลูก ซึ่งจะหักค่าใช้จ่ายออกจากรายได้ที่เกษตรกรได้รับเมื่อขายมันฝรั่งให้กับบริษัท
- (4) ระหว่างการเพาะปลูกบริษัทจะมีเจ้าหน้าที่มาตรวจสอบการเพาะปลูกเดือนละ 1-2 ครั้ง ถ้าหากมีโรคระบาดก็จะเพิ่มการดูแลมากขึ้น
- (5) บางครั้งบริษัทอาจมีการกำหนดวันเก็บเกี่ยวและวันส่งมอบให้กับเกษตรกร
- (6) เกษตรกรจะนำผลผลิตที่เก็บเกี่ยวแล้วไปส่งที่บริษัท

เงื่อนไขการรับซื้อส่วนใหญ่บริษัทจะรับซื้อผลผลิตทั้งหมดที่มีความยาว 4 เซนติเมตร ขึ้นไปในลักษณะคละราคาเดียว ส่วนที่มีขนาดต่ำกว่านี้เกษตรกรสามารถนำไปขายเองในตลาด

การทำสัญญากับสหกรณ์ผู้ปลูกมันฝรั่งมีขั้นตอนหลักๆ ดังนี้

- (1) เข้าเป็นสมาชิกกับสหกรณ์ผู้ปลูกมันฝรั่งมีขั้นตอนหลักๆ ดังนี้
- (2) ทำสัญญาส่งผลผลิตให้กับสหกรณ์
- (3) สมาชิกจะเป็นผู้กำหนดปริมาณผลผลิตที่จะส่งให้สหกรณ์ สหกรณ์จะไม่ใช่ผู้กำหนด เพราะเมื่อสมาชิกไม่สามารถผลิตส่งได้ตามที่กำหนดไว้จะต้องรับผิดชอบหาผลผลิตมาทดแทน
- (4) ก่อนทำการปลูกสมาชิกต้องแจ้งให้สหกรณ์ทราบก่อน
- (5) ระหว่างการเพาะปลูกจะมีเจ้าหน้าที่สหกรณ์ไปตรวจประเมินผลการเพาะปลูก
- (6) สมาชิกนำผลผลิตที่ได้ส่งสหกรณ์

เงื่อนไขในการรับซื้อสหกรณ์จะรับซื้อโดยการแบ่งเกรดและให้ราคาตามเกรด

การทำสัญญาผ่านโบรกเกอร์ โดยทั่วไปจะไม่มีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร เพียงแต่แจ้งกับหัวหน้ากลุ่มที่เป็นโบรกเกอร์เป็นการตกลงด้วยวาจาไม่มีข้อผูกมัด เกษตรกรอาจเลือกขายเองในตลาดก็ได้ ถ้าไม่พอใจราคา นอกจากนี้มีข้อผูกพันด้านสินเชื่อที่ต้องจ่าย

### 2.1.3 การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทน

ในการทำเกษตรพันธสัญญา มันฝรั่ง โดยคิดเฉลี่ยในอัตราต่อไร่ต่อปีได้แสดงไว้ในตารางที่ 2 และแสดงความสัมพันธ์เป็นร้อยละในตารางที่ 3 จะเห็นได้ว่าต้นทุนรวมในการผลิตมันฝรั่งต่อไร่อยู่ที่ 17,759 บาท ซึ่งประกอบด้วยต้นทุนผันแปร 16,233 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 91.41 ของต้นทุนรวมและต้นทุนคงที่ 1,526 บาท หรือร้อยละ 8.59 ของต้นทุนรวม ค่าใช้จ่ายของต้นทุนที่มีอัตราสูงสุด คือ ค่าใช้จ่าย ปุ๋ย คิดเป็นร้อยละ 24.13 รองลงมา ได้แก่ ค่าพันธุ์ร้อยละ 13.00 และค่าสารต่างๆ กำจัดศัตรูพืชและวัชพืชร้อยละ 9.82 รายได้ผลตอบแทนต่อไร่ต่อปีในการทำเกษตรพันธสัญญา มันฝรั่ง จะได้รายได้รวมเฉลี่ย 26,424 บาท เมื่อหักออกจากต้นทุนการผลิต 17,759 บาท จะได้ผลตอบแทนสุทธิ 8,665 บาทต่อไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 32.79 ของรายได้รวม ซึ่งร้อยละ 67.21 จะเป็นส่วนของต้นทุน อัตราของรายจ่ายที่เป็นต้นทุนร้อยละ 74.93 เป็นค่าใช้จ่ายที่เป็นเงินสดและร้อยละ 25.07 จะเป็นรายจ่ายที่ไม่เป็นเงินสด

## ตารางที่ 2 ต้นทุน/ผลตอบแทนการผลิตเกษตรพันธสัญญามันฝรั่ง

รายการ	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	รวม
1. ต้นทุนผันแปร			16,233
1.1 ค่าแรงงาน			(5,125)
1) การเตรียมดิน	726	116	842
2) การปลูก	762	183	945
3) การดูแลรักษา	292	615	907
4) การเก็บเกี่ยว	1,370	367	1,737
5) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการพินยา	73	621	694
1.2 ค่าวัสดุและค่าใช้จ่ายอื่นๆ			(10,955)
1) ค่าพันธุ์	2,308	1,696	4,004
2) ค่าปุ๋ย	4,286	160	4,446
3) ค่าสารกำจัดศัตรูพืช, วัชพืช	1,744	-	1,744
4) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับน้ำ	6	-	6
5) ค่าวัสดุปรับปรุงดิน	24	-	24
6) วัสดุอื่นๆ	19	58	77
7) ค่าตรวจฟาร์ม			
8) ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	609	-	609
9) ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์	45	-	45
1.3 ค่าเสียโอกาสเงินลงทุน		153	(153)
2. ต้นทุนคงที่			1,526
1) ค่าเช่าที่ดิน	1,042	-	1,042
2) ค่าเสื่อมอุปกรณ์การเกษตร		478	478
3) ค่าเสียโอกาสเงินลงทุนเครื่องมืออุปกรณ์		6	6
3. ต้นทุนรวมต่อไร่	13,306	4,453	17,759
4. ราคาผลผลิตที่เกษตรกรขายได้ ณ ไร่นา (บาท/กก.)			10.00
5. ผลตอบแทนต่อไร่ (บาท)			26,424
6. ผลตอบแทนเหนือต้นทุน			
7. ผลตอบแทนสุทธิต่อไร่ (บาท)			8,665

## ตารางที่ 3 ต้นทุน/ผลตอบแทนการผลิตเกษตรพันธสัญญามันฝรั่ง แสดงเป็นร้อยละ

รายการ	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	รวมร้อยละ
1. ต้นทุนผันแปร			[(91.41)]
1.1 ค่าแรงงาน			(28.86)
1) การเตรียมดิน	4.09	0.65	4.74
2) การปลูก	4.29	1.03	5.32
3) การดูแลรักษา	1.64	3.47	5.11
4) การเก็บเกี่ยว	7.71	2.07	9.78
5) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการพ่นยา	0.41	3.50	3.91
1.2 ค่าวัสดุและค่าใช้จ่ายอื่นๆ			(61.69)
1) ค่าพันธุ์	13.00	9.55	22.55
2) ค่าปุ๋ย	24.13	0.91	25.04
3) ค่าสารกำจัดศัตรูพืช, วัชพืช	9.82	-	9.82
4) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับน้ำ	0.03	-	0.03
5) ค่าวัสดุปรับปรุงดิน ปูนขาว	0.14	-	0.14
6) วัสดุอื่นๆ ทราาย	0.11	0.32	0.43
7) ค่าตรวจฟาร์ม			
8) ค่าใช้จ่ายอื่นๆ เบนซิน, ดอกเบี้ย	3.43	-	3.43
9) ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์	0.25	-	0.25
1.3 ค่าเสียโอกาสเงินลงทุน	-	0.86	(0.86)
2. ต้นทุนคงที่			[8.59]
1) ค่าเช่าที่ดิน	5.87	-	5.87
2) ค่าเสื่อมอุปกรณ์การเกษตร		2.69	2.69
3) ค่าเสียโอกาสเงินลงทุนเครื่องมืออุปกรณ์		0.03	0.03
3. ต้นทุนรวมต่อไร่	74.93	25.07	[100.00] <67.21>
4. ราคาผลผลิตที่เกษตรกรขายได้ ณ ไร่นา (บาท/กก.)			
5. ผลตอบแทนต่อไร่ (บาท)			<100.00>
6. ผลตอบแทนเหนือต้นทุน			
7. ผลตอบแทนสุทธิต่อไร่ (บาท)			<32.79>

## 2.2 ถั่วเหลืองฝักสด

### 2.2.1 ข้อมูลทั่วไป

การผลิตถั่วเหลืองฝักสดภายใต้ข้อสัญญา เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกทำการเพาะปลูกถั่วเหลืองฝักสดในเขตอำเภอพร้าว ซึ่งเป็นอำเภอที่มีการเพาะปลูกถั่วเหลืองฝักสดจำนวนมาก เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับคำแนะนำให้ทำเกษตรพันธสัญญาในการปลูกถั่วเหลืองฝักสดจากภาคเอกชน ซึ่งเป็นผู้รับซื้อผลผลิตจากเกษตรกร โดยผ่านผู้นำเกษตรกร ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นตัวแทนของผู้รับซื้อหรือบริษัทในลักษณะของโบรกเกอร์ (broker) ของบริษัท ตัวแทนหรือโบรกเกอร์เหล่านี้จะทำหน้าที่รับเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยและสารเคมีที่ใช้ในการผลิตจากบริษัทไปกระจายให้กับเกษตรกรและเก็บรวบรวมผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้นำส่งให้กับบริษัทโดยโบรกเกอร์เหล่านี้จะได้ค่าตอบแทน (commission) เป็นค่าตอบแทนในการทำงานจากบริษัทในขณะเดียวกัน โบรกเกอร์ส่วนใหญ่ก็จะเป็นผู้ปลูกภายใต้สัญญาด้วย โบรกเกอร์ จึงใช้ความสัมพันธ์สมคูนเคยในการทำงานกับเกษตรกรอื่นๆ ได้สะดวกและยังสามารถแก้ปัญหา ข้อขัดแย้งต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ดีกว่าให้เจ้าหน้าที่จากบริษัทเข้าไปแก้ปัญหา นอกจากนี้โบรกเกอร์เหล่านี้จะต้องเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องการเพาะปลูกและโรคพืชพอที่จะให้คำแนะนำกับเกษตรกรรายอื่นๆ ได้ด้วย

เกษตรกรที่ทำสัญญากับบริษัทจะต้องทำการผลิตตามแผนการผลิตที่บริษัทวางไว้ เช่น วิธีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีต่างๆ ในการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพตามที่บริษัทต้องการ เกษตรกรที่ทำเกษตรพันธสัญญาปลูกถั่วเหลืองฝักสดทั่วไปพอใจกับข้อตกลงในสัญญาส่วนใหญ่เพราะได้ผลตอบแทนดี และพื้นที่ที่ใช้ปลูกถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนด้านปัจจัยต่างๆ ในการปลูกจากคู่สัญญาซื้อก็จะปล่อยเป็นพื้นที่ว่าง เพราะขาดเงินทุนและขาดแรงงาน ในส่วนที่ยังไม่พอใจ ก็คือ การทำสัญญาส่วนใหญ่จะทำผ่านโบรกเกอร์ ไม่ได้รับทราบข้อมูลที่แท้จริงต้องยอมรับข้อมูลที่ได้จากโบรกเกอร์โดยเฉพาะในเรื่องราคา

### 2.2.2 รูปแบบการทำ Contract Farming ถั่วเหลืองฝักสด

การทำ Contract Farming ของพืชถั่วเหลืองฝักสดมีขั้นตอนหลักๆ ดังนี้

- (1) เกษตรกรจะต้องลงชื่อเป็นผู้ผลิตกับตัวแทนในหมู่บ้าน ซึ่งก็คือโบรกเกอร์ของบริษัท
- (2) ตัวแทนจะจัดประชุมชี้แจงเงื่อนไขในการปลูกและการรับซื้อแก่สมาชิก
- (3) ผู้แทนและเกษตรกรจะร่วมกันจัดลำดับการปลูกเพื่อจะได้บริหารการเก็บเกี่ยวส่งบริษัทให้มีผลผลิตส่งบริษัทตามเวลาและปริมาณที่ต้องการ
- (4) เตรียมพื้นที่ในการปลูก
- (5) รับเมล็ดพันธุ์และปัจจัยการผลิตจากบริษัทโดยตัวแทนนำมาให้
- (6) นำการปลูกและดูแลรักษาตามแผนการผลิตที่ตกลงกันไว้

- (7) เก็บเกี่ยวและคัดเกรดนำไปส่งบริษัทโดยบริษัทจะตรวจสอบคุณภาพก่อนคิดราคาให้กับเกษตรกร
- (8) ตัวแทนจะรับเงินมาจ่ายให้กับเกษตรกร โดยจ่ายเป็นงวด งวดแรกจ่ายเป็นค่าเก็บผักและล้างทำความสะอาด งวดที่ 2 จ่ายเป็นค่าถั่วเหลืองฝักสดที่ส่งให้บริษัท ราคาตามคุณภาพแต่ละเกรด การจ่ายมีทั้งจ่ายเป็นเงินสด เช็คและโอนเข้าบัญชีธนาคารตามที่ตกลงกับโบรกเกอร์

### 2.2.3 การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทน

ตาม que แสดงไว้ในตารางที่ 4 และตารางที่ 5 ต้นทุนรวมในการผลิตถั่วเหลืองฝักสดต่อไร่ต่อปี เฉลี่ยไร่ละ 10,389 บาท ประกอบด้วย ต้นทุนผันแปร 9,880 บาท และต้นทุนคงที่ 509 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 95.10 และ 4.90 ของต้นทุนรวม ตามลำดับ ค่าใช้จ่ายสูงสุดที่เป็นเงินสดของต้นทุนการผลิตคือ ค่าใช้จ่ายสำหรับปุ๋ย 1,432 บาท รองลงมา ได้แก่ ค่าเก็บเกี่ยว 1,100 บาท และค่าพันธุ์ 1,050 บาท คิดเป็นร้อยละ 13.78 10.59 และ 10.11 ตามลำดับ รายได้ผลตอบแทนต่อไร่ต่อปี ในการทำเกษตรพันธสัญญา ถั่วเหลืองฝักสดจะได้รายได้ รวมเฉลี่ย 14,705 บาท เมื่อหักออกจากต้นทุน 10,389 บาท จะได้ผลตอบแทนสุทธิ 4,316 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 29.35 ของรายได้รวม ซึ่งร้อยละ 70.65 จะเป็นส่วนของต้นทุน อัตราส่วนของค่าใช้จ่ายต้นทุนที่เป็นเงินสด คิดเป็นร้อยละ 62.59 และไม่เป็นเงินสดร้อยละ 37.41 ของต้นทุนรวม

## ตารางที่ 4 ต้นทุน/ผลตอบแทนการผลิตเกษตรพันธสัญญาถั่วเหลืองฝักสด

รายการ	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	รวม
1. ต้นทุนผันแปร			9,880
1.1 ค่าแรงงาน			(6,096)
1) การเตรียมดิน	150	126	276
2) การปลูก	840	862	1,702
3) การดูแลรักษา	138	926	1,064
4) การเก็บเกี่ยว	1,100	900	2,000
5) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการพินยา	56	998	1,054
1.2 ค่าวัสดุและค่าใช้จ่ายอื่นๆ			(3,709)
1) ค่าพันธุ์	1,050	-	1,050
2) ค่าปุ๋ย	1,432	-	1,432
3) ค่าสมุนไพรมะขามค้ำศัตรูพืช, วัชพืช	848	-	848
4) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับน้ำ	230	-	230
5) ค่าวัสดุปรับปรุงดิน			
6) วัสดุอื่นๆ			
7) ค่าตรวจฟาร์ม			
8) ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	82	-	82
9) ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์	67	-	67
1.3 ค่าเสียโอกาสเงินลงทุน	-	75	(75)
2. ต้นทุนคงที่			509
1) ค่าเช่าที่ดิน	125	-	125
2) ค่าเสื่อมอุปกรณ์การเกษตร	379	-	379
3) ค่าเสียโอกาสเงินลงทุนเครื่องมืออุปกรณ์	5	-	5
3. ต้นทุนรวมต่อไร่	6,502	3,887	10,389
4. ราคาผลผลิตที่เกษตรกรขายได้ ณ ไร่นา (บาท/กก.)			
5. ผลตอบแทนต่อไร่ (บาท)			14,705
6. ผลตอบแทนเหนือต้นทุน			
7. ผลตอบแทนสุทธิต่อไร่ (บาท)			4,316

## ตารางที่ 5 ต้นทุน/ผลตอบแทนการผลิตเกษตรพันธสัญญาถั่วเหลืองฝักสด แสดงเป็นร้อยละ

รายการ	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	รวม
1. ต้นทุนผันแปร			[(95.10)]
1.1 ค่าแรงงาน			(58.68)
1) การเตรียมดิน	1.44	1.22	2.66
2) การปลูก	8.08	8.30	16.38
3) การดูแลรักษา	1.33	8.91	10.24
4) การเก็บเกี่ยว	10.59	8.66	19.25
5) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการพ่นยา	0.54	9.61	10.15
1.2 ค่าวัสดุและค่าใช้จ่ายอื่นๆ			(35.70)
1) ค่าพันธุ์	10.11	-	10.11
2) ค่าปุ๋ย	13.78	-	13.78
3) ค่าสมุนไพรมัจฉาดศัตรูพืช, วัชพืช	8.16	-	8.16
4) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับน้ำ	2.21	-	2.21
5) ค่าวัสดุปรับปรุงดิน			
6) วัสดุอื่นๆ			
7) ค่าตรวจฟาร์ม			
8) ค่าใช้จ่ายอื่นๆ น้ำมันเบนซิน	0.79	-	0.79
9) ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์	0.65	-	0.65
1.3 ค่าเสียโอกาสเงินลงทุน	-	0.72	(0.72)
2. ต้นทุนคงที่			[4.90]
1) ค่าเช่าที่ดิน	1.20	-	1.20
2) ค่าเสื่อมอุปกรณ์การเกษตร	3.65	3.65	3.65
3) ค่าเสียโอกาสเงินลงทุนเครื่องมืออุปกรณ์	0.05	0.05	0.05
3. ต้นทุนรวมต่อไร่	62.59	37.41	[100] <70.65>
4. ราคาผลผลิตที่เกษตรกรขายได้ ณ ไร่นา (บาท/กก.)			
5. ผลตอบแทนต่อไร่ (บาท)			<100>
6. ผลตอบแทนเหนือต้นทุน			
7. ผลตอบแทนสุทธิต่อไร่ (บาท)			<29.35>



## 2.3 พริกหวาน

### 2.3.1 ข้อมูลทั่วไป

การผลิตพริกหวานภายใต้ข้อสัญญาได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากเกษตรกรผู้ปลูกพริกหวานใน อำเภอสะเมิง เป็นพื้นที่ที่มีบริษัทเอกชน เข้าไปส่งเสริมให้เกษตรกรเพาะปลูกพริกหวานไร่นาแบบเกษตรพันธสัญญา (Contract Farming) การปลูกพริกหวานไร่นาเป็นการเพาะปลูกพริกหวานในถุงพลาสติกโดยใช้กาบมะพร้าวแทนดินและต้องมีโรงเรือนสำหรับปลูก เนื่องจากต้องมีการควบคุมอุณหภูมิให้มีสภาพอากาศอบอุ่น ความชื้นในอากาศต่ำ เป็นพืชที่ไม่ทนทานต่อน้ำค้างแข็ง อุณหภูมิที่เหมาะสมสำหรับการเจริญเติบโตอยู่ระหว่าง 20-25 องศาเซลเซียส อุณหภูมิกลางวันไม่เกิน 20 องศาเซลเซียส ในฤดูหนาวควรควบคุมอุณหภูมิในโรงเรือนสูงกว่าภายนอก 5 องศาเซลเซียส เพื่อช่วยในการเจริญเติบโตทำให้ทรงพุ่มสูง โดยทั่วไปจะเก็บเกี่ยวเมื่ออายุ 70-130 วัน หลังย้ายปลูก และเก็บได้ตามความต้องการของตลาด กลุ่มเกษตรกรตัวอย่างทำการเก็บเกี่ยวอาทิตย์ละ 2 ครั้ง

สมาชิกเกษตรกรผู้ปลูกพริกหวานจะได้รับการสนับสนุนด้านต่างๆ จากบริษัทคู่สัญญาผู้รับซื้อ ได้แก่ การสนับสนุนด้านปัจจัยการผลิตโดยการจัดหาปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช วัสดุพืชและสารอื่นๆ ที่จำเป็นในการเพาะปลูกรวมถึงอุปกรณ์การเกษตร การสนับสนุนด้านตลาดโดยการรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกร การสนับสนุนด้านความรู้และเทคโนโลยีการผลิตโดยการจัดอบรม ให้คำปรึกษา ดูแลการปลูก รักษาโรคที่อาจเกิดขึ้น ดูแลการเก็บเกี่ยวและวิทยาการหลังเก็บเกี่ยวเพื่อส่งตลาดให้ถูกต้องทำให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดี ปลอดภัยต่อการบริโภคส่งผลให้ขายผลผลิตได้ในราคาสูง นอกจากนี้ยังมีการให้สวัสดิการด้านการเงิน เช่น การให้เบิกเงินล่วงหน้าได้ เป็นต้น

เท่าที่ผ่านมา เกษตรกรพอใจในการทำเกษตรพันธสัญญา พริกหวาน เพราะทำให้มีรายได้ที่แน่นอน มีเสถียรภาพของรายได้ และมีตลาดรับซื้อแน่นอน ในราคาที่สูงดคล้องกับราคาตลาด

### 2.3.2 รูปแบบการทำ Contract Farming พริกหวาน

การทำ Contract Farming ในการปลูกพริกหวาน มีขั้นตอนหลักๆ ดังนี้

- (1) สมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มกับบริษัทที่รับซื้อพริกหวาน
- (2) บริษัทและเกษตรกรร่วมกันกำหนดปริมาณที่จะผลิตและพื้นที่ที่จะผลิต
- (3) บริษัทจะจัดหาเมล็ดพันธุ์ให้กับเกษตรกร
- (4) บริษัทจะให้เกษตรกรลงนามในสัญญาและบันทึกข้อมูลลงใน Computer
- (5) บริษัทจัดหาเจ้าหน้าที่มาแนะนำและอบรมความรู้ในการผลิตให้กับเกษตรกร
- (6) เกษตรกรจะต้องขายผลผลิตพริกหวานทั้งหมดให้กับบริษัทแต่ผู้เดียว
- (7) กำหนดเงื่อนไขในรายละเอียดระหว่างผู้ซื้อและผู้ผลิตในด้านต่างๆ เช่น เงื่อนไข

ในการใช้ปัจจัย วิธีการหักเงินค่าปัจจัยที่นำไปใช้ก่อนและการดำเนินการเมื่อผู้หนึ่ง  
ผู้ใดทำผิดสัญญา

เงื่อนไขในการซื้อตามสัญญาบริษัทจะรับซื้อผลผลิตทั้งหมดในราคาแยกเกรด  
ราคาโดยเฉลี่ยเกรด A กิโลกรัมละ 55-50 บาท เกรด B กิโลกรัมละ 40-35 บาท เกรด C กิโลกรัมละ 30-20  
บาท และตกเกรด กิโลกรัมละ 10 บาท

วิธีการจ่ายเงิน บริษัทจะหักค่าปัจจัยที่เกษตรกรนำไปใช้ทำการผลิตก่อน ส่วนที่เหลือ  
จะจ่ายให้เกษตรกรเป็นงวดๆ หรือจ่ายให้กับเกษตรกรหลังจากส่งของเสร็จแล้วภายในเวลา 30-45 วัน ทั้งนี้  
แล้วแต่จะตกลงกัน

### 2.3.3 การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทน

ตามที่แสดงในตารางที่ 6 และตารางที่ 7 ต้นทุนรวมในการผลิตพริกหวานต่อไร่ต่อปี  
เฉลี่ย 141,409 บาท ประกอบด้วยต้นทุนผันแปร 101,635 บาท และต้นทุนคงที่ 39,774 บาท หรือคิดเป็น  
ร้อยละ 77.87 และร้อยละ 28.13 ของต้นทุนรวมตามลำดับ ค่าใช้จ่ายสูงสุดที่เป็นเงินสดของต้นทุนการผลิต  
รวมคือ ค่าใช้จ่ายวัสดุต่างๆ 21,491 บาท เนื่องจากการปลูกพริกหวานต้องปลูกในโรงเรือน ดังนั้น  
จึงจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายเพื่อเป็นวัสดุค่อนข้างสูง รองลงมา ได้แก่ ค่าปุ๋ย 21,200 บาท และค่าพันธุ์ 15,183  
บาท คิดเป็นร้อยละ 15.20 14.99 และ 10.74 ของต้นทุนรวม ตามลำดับ รายได้ผลตอบแทน ต่อไร่ต่อปี  
ในการทำการเกษตรพันธสัญญาพริกหวานจะได้รายได้รวมเฉลี่ย 175,940 บาท เมื่อหักออกจากต้นทุน  
141,409 บาท จะได้ผลตอบแทนสุทธิ 34,531 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 19.63 ของรายได้รวมและร้อยละ  
80.37 เป็นส่วนของต้นทุนอัตราส่วนของค่าใช้จ่ายต้นทุนที่เป็นเงินสดคิดเป็นร้อยละ 51.11 และไม่เป็น  
เงินสดร้อยละ 48.89 ของต้นทุนรวม

ตารางที่ 6 ต้นทุน/ผลตอบแทนการผลิตเกษตรพันธสัญญาพริกหวาน

รายการ	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	รวม
1. ต้นทุนผันแปร			101,635
1.1 ค่าแรงงาน			(15,263)
1) การเตรียมดิน	4,150	1,531	5,681
2) การปลูก	687	865	1,552
3) การดูแลรักษา	-	2,173	2,173
4) การเก็บเกี่ยว	975	4,137	5,112
5) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการพ่นยา	-	745	745
1.2 ค่าวัสดุและค่าใช้จ่ายอื่นๆ			(85,469)
1) ค่าพันธุ์	15,183	6,675	21,858
2) ค่าปุ๋ย	21,200	10,000	31,200
3) ค่าสมุนไพรมะนาวไล่แมลง, วัชพืช	5,123	2,325	7,448
4) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับน้ำ	1,687	-	1,687
5) ค่าวัสดุปรับปรุงดิน	-	-	-
6) วัสดุอื่นๆ	21,491	-	21,491
7) ค่าปรับพื้นที่	1,385	-	1,385
8) ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	400	-	400
9) ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์	-	-	-
1.3 ค่าเสียโอกาสเงินลงทุน		903	(903)
2. ต้นทุนคงที่			39,774
1) ค่าเช่าที่ดิน	22,500	-	22,500
2) ค่าเสื่อมอุปกรณ์การเกษตร		17,061	17,061
3) ค่าเสียโอกาสเงินลงทุนเครื่องมืออุปกรณ์		213	213
3. ต้นทุนรวมต่อไร่	94,781	46,628	141,409
4. ราคาผลผลิตที่เกษตรกรขายได้ ณ ไร่นา (บาท/กก.)			
5. ผลตอบแทนต่อไร่ (บาท)			175,940
6. ผลตอบแทนเหนือต้นทุน			
7. ผลตอบแทนสุทธิต่อไร่ (บาท)			34,531

## ตารางที่ 7 ต้นทุน/ผลตอบแทนการผลิตเกษตรพันธสัญญาพริกหวาน แสดงเป็นร้อยละ

รายการ	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	รวม
1. ต้นทุนผันแปร			[(71.87)]
1.1 ค่าแรงงาน			(10.79)
1) การเตรียมดิน	2.93	1.09	4.02
2) การปลูก	0.48	0.61	1.09
3) การดูแลรักษา	-	1.54	1.54
4) การเก็บเกี่ยว	0.69	2.92	3.61
5) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการพ่นยา	-	0.53	0.53
1.2 ค่าวัสดุและค่าใช้จ่ายอื่นๆ			(60.44)
1) ค่าพันธุ์	10.74	4.72	15.46
2) ค่าปุ๋ย	14.99	7.07	22.06
3) ค่าสมุนไพรมะเร็งศัตรูพืช, วัชพืช	3.62	1.65	5.27
4) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับน้ำ	1.19	-	1.19
5) ค่าวัสดุปรับปรุงดิน	-	-	-
6) วัสดุอื่นๆ	15.20	-	15.20
7) ค่าปรับพื้นที่	0.98	-	0.98
8) ค่าใช้จ่ายอื่นๆ ไฟฟ้า	0.28	-	0.28
9) ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์	-	-	-
1.3 ค่าเสียโอกาสเงินลงทุน		0.64	(0.64)
2. ต้นทุนคงที่			[28.13]
1) ค่าเช่าที่ดิน	15.91	-	15.91
2) ค่าเสื่อมอุปกรณ์การเกษตร	-	12.07	12.07
3) ค่าเสียโอกาสเงินลงทุนเครื่องมืออุปกรณ์	-	0.15	0.15
3. ต้นทุนรวมต่อไร่	67.03	32.97	[100] < 80.37>
4. ราคาผลผลิตที่เกษตรกรขายได้ ณ ไร่นา (บาท/กก.)			
5. ผลตอบแทนต่อไร่ (บาท)			<100>
6. ผลตอบแทนเหนือต้นทุน			
7. ผลตอบแทนสุทธิต่อไร่ (บาท)			<19.63>

## 2.4 ผักต่างๆ

### 2.4.1 ข้อมูลทั่วไป

การผลิตพืชผักต่างๆ แบบเกษตรพันธสัญญา เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างได้คัดเลือกจากเกษตรกรที่ทำการเพาะปลูกพืชผักต่างๆ ใน 3 อำเภอ ในที่ทำการผลิตพืชผักจำนวนมาก ได้แก่ อำเภอแมริม แม่วาง และแม่แจ่ม เกษตรกรผู้ปลูกผัก ส่วนใหญ่จะทำสัญญาซื้อขายกับโครงการหลวงฯ รูปแบบการผลิตจะปลูกพืชผักหลายๆ ชนิด หมุนเวียนกันตามฤดูกาล เช่น ผักสลัด ผักกาดขาว แครอท ใค้คเขียว ใค้คแดง หางหงษ์ กะหล่ำแดง กะหล่ำขาว พาสเวย์และปีทูท เป็นต้น

สิ่งจูงใจให้ทำการผลิตพืชผักแบบเกษตรพันธสัญญา คือ รายได้ที่เพิ่มขึ้น และมั่นคงสม่ำเสมอ ประกอบกับการได้รับการสนับสนุน ด้านปัจจัยในการผลิต เช่น ระบบชลประทาน เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และสารที่ใช้ในการเพาะปลูก มีตลาดรับซื้อที่แน่นอน มีการอบรมให้ความรู้ด้านเทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆ รวมถึงช่วยในการวางแผนการผลิต นอกจากนี้สิ่งที่เกษตรกรพอใจกับการทำสัญญาซื้อขายกับโครงการหลวง ก็คือ ตลาดรับซื้ออยู่ในท้องถิ่น ใกล้บ้าน ไม่ต้องเสียค่าขนส่งไปไกล ทำให้นำผักมีคุณภาพสดใหม่เมื่อขายจึงได้ราคาดี และโครงการหลวงยังมีห้องเย็นสำหรับเก็บรักษาผัก ทำให้สามารถบริหารจัดการตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกษตรกรสามารถขายผักได้ในราคาที่ดีขึ้น

เกษตรกรผู้ปลูกผักส่วนใหญ่ ได้รับคำแนะนำในการทำเกษตรพันธสัญญาจากหน่วยงานภาครัฐ โดยทำสัญญาซื้อขายผ่านโครงการหลวงฯ เกษตรกรพอใจกับข้อสัญญาเพราะไม่มีการผูกมัดเกษตรกรจนเกินไป เกษตรกรสามารถเลือกชนิดพืชที่จะปลูกและกำหนดพื้นที่ปลูกได้เองและให้คู่สัญญาเป็นผู้กำหนดวิธีการและราคาซื้อขาย โดยความสมัครใจของทั้ง 2 ฝ่าย ทำให้เงื่อนไขในการรับซื้อผักต่างๆ มีแตกต่างกันไป เช่น ในผักบางชนิด ผู้ซื้อก็จะซื้อโดยวิธีซื้อผลผลิตทั้งหมดในลักษณะคละราคาเดียว แต่ในบางชนิดอาจซื้อในลักษณะซื้อผลผลิตทั้งหมดในราคาแยกเกรด หรือซื้อเฉพาะที่ได้เกรดที่กำหนดไว้ที่เหลือไม่ได้เกรดเกษตรกรสามารถนำไปขายในตลาดนอกสัญญา หรือในบางครั้งอาจมีการซื้อแบบตีราคา ยกเหมาแปลงก็ได้

### 2.4.2 รูปแบบการทำ Contract Farming ผักต่างๆ

การทำ Contract Farming ของพืชผักต่างๆ มีขั้นตอนหลักๆ ดังนี้

- (1) สมัครเข้าเป็นสมาชิกกับศูนย์ของโครงการหลวงฯ
- (2) ไม่มีการทำสัญญาเฉพาะในการซื้อขายผักกับโครงการฯ เพียงแต่เป็นสมาชิกและแจ้งความจำนงว่าจะขายผักให้กับโครงการฯ
- (3) ในการผลิตต้องมีบัญชีกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เพื่อความสะดวกในการทำธุรกรรมการเงิน เช่น การจ่ายเงินหรือตัดยอดค่าปัจจัย

ผ่านบัญชีธนาคาร

- (4) มีการประชุมชี้แจงการเข้าโครงการฯ และให้หมายเลขสมาชิก
- (5) แจ้งความจำเป็นในการปลูกชนิดพืชและปริมาณที่จะปลูก
- (6) เจ้าหน้าที่จะช่วยวางแผนการผลิตให้กับเกษตรกรและให้คำปรึกษา
- (7) ในระหว่างการผลิตเจ้าหน้าที่โครงการอาจมีการเข้าไปตรวจแปลง ขอทราบข้อมูลเกี่ยวกับการเพาะปลูกเพื่อตรวจสอบและให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดความเสียหาย
- (8) ให้มีการผลิตที่ได้มาตรฐาน GAP และให้มีการรับรองมาตรฐานผักที่เข้าโครงการ
- (9) การจ่ายเงินจะจ่ายผ่านบัญชีธนาคาร (ธกส.) โดยหักค่าปัจจัยที่นำไปใช้ก่อน

#### 2.4.3 การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทน

ตามที่ได้แสดงไว้ในตารางที่ 8 และตารางที่ 9 ต้นทุนรวมในการผลิต พืชผัก ต่อไร่ต่อปี เฉลี่ย ไร่ละ 52,871 บาท ประกอบด้วย ต้นทุนผันแปร 50,513 บาทและต้นทุนคงที่ 2,358 บาท หรือ คิดเป็น ร้อยละ 95.54 และ 4.46 ของต้นทุนรวม ตามลำดับ ค่าใช้จ่ายสูงสุดที่เป็นเงินสด คือ ค่าใช้จ่ายสำหรับปุ๋ย 15,358 บาท รองลงมา ได้แก่ ค่าใช้จ่ายอื่นๆ 13,856 และค่าพันธุ์ 6,215 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 29.05 26.21 และ 11.75 ตามลำดับ รายได้ผลตอบแทนต่อไร่ต่อปี ในการทำเกษตรพันธสัญญาพืชผัก จะได้รายได้รวมเฉลี่ย 55,354 บาท เมื่อหักออกจากต้นทุน 52,871 บาท จะได้ผลตอบแทนสุทธิ 2,483 บาท หรือคิดเป็น ร้อยละ 4.49 ของรายได้รวม ซึ่งร้อยละ 95.51 จะเป็นส่วนของต้นทุน อัตราส่วนของค่าใช้จ่ายต้นทุน ที่เป็นเงินสดคิดเป็นร้อยละ 81.74 และไม่เป็นเงินสดร้อยละ 18.26 ของต้นทุนรวม

## ตารางที่ 8 ต้นทุน/ผลตอบแทนการผลิตเกษตรพันธสัญญาผักรวม

รายการ	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	รวม
1. ต้นทุนผันแปร			50,513
1.1 ค่าแรงงาน			(12,252)
1) การเตรียมดิน	1,945	642	2,587
2) การปลูก	196	711	907
3) การดูแลรักษา	1,728	2,487	4,215
4) การเก็บเกี่ยว	1,317	1,787	3,104
5) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการพินยา	71	1,368	1,439
1.2 ค่าวัสดุและค่าใช้จ่ายอื่นๆ			(37,724)
1) ค่าพันธุ์	6,215	-	6,215
2) ค่าปุ๋ย	15,358	-	15,358
3) ค่าสมุนไพรมะขาม, ฝรั่ง, กล้วย, กล้วย	2,036	-	2,036
4) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับน้ำ	83	-	83
5) ค่าวัสดุปรับปรุงดิน			
6) วัสดุอื่นๆ			
7) ค่าตรวจฟาร์ม			
8) ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	13,856	-	13,856
9) ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์	176	-	176
1.3 ค่าเสียโอกาสเงินลงทุน	-	537	(537)
2. ต้นทุนคงที่			2,358
1) ค่าเช่าที่ดิน	238	-	238
2) ค่าเสื่อมอุปกรณ์การเกษตร		2,094	2,094
3) ค่าเสียโอกาสเงินลงทุนเครื่องมืออุปกรณ์		26	26
3. ต้นทุนรวมต่อไร่	43,219	9,652	52,871
4. ราคาผลผลิตที่เกษตรกรขายได้ ณ ไร่นา (บาท/กก.)			
5. ผลตอบแทนต่อไร่ (บาท)			55,354
6. ผลตอบแทนเหนือต้นทุน			
7. ผลตอบแทนสุทธิต่อไร่ (บาท)			2,483

## ตารางที่ 9 ต้นทุน/ผลตอบแทนการผลิตเกษตรพันธสัญญาผักรวม แสดงเป็นร้อยละ

รายการ	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	รวม
1. ต้นทุนผันแปร			[(95.54)]
1.1 ค่าแรงงาน			(23.17)
1) การเตรียมดิน	3.68	1.21	4.89
2) การปลูก	0.37	1.35	1.72
3) การดูแลรักษา	3.27	4.70	7.97
4) การเก็บเกี่ยว	2.49	3.38	5.87
5) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการพ่นยา	0.13	2.59	2.72
1.2 ค่าวัสดุและค่าใช้จ่ายอื่นๆ			(71.35)
1) ค่าพันธุ์	11.75	-	11.75
2) ค่าปุ๋ย	29.05	-	29.05
3) ค่าสมุนไพรมะขิดศัตรูพืช, วัชพืช	3.85	-	3.85
4) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับน้ำ	0.16	-	0.16
5) ค่าวัสดุปรับปรุงดิน			
6) วัสดุอื่นๆ			
7) ค่าตรวจฟาร์ม			
8) ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	26.21	-	26.21
9) ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์	0.33	-	0.33
1.3 ค่าเสียโอกาสเงินลงทุน	-	1.02	(1.02)
2. ต้นทุนคงที่			[4.46]
1) ค่าเช่าที่ดิน	0.45	-	0.45
2) ค่าเสื่อมอุปกรณ์การเกษตร	-	3.96	3.96
3) ค่าเสียโอกาสเงินลงทุนเครื่องมืออุปกรณ์	-	0.05	0.05
3. ต้นทุนรวมต่อไร่	81.74	18.26	[100] < 95.51>
4. ราคาผลผลิตที่เกษตรกรขายได้ ณ ไร่นา (บาท/กก.)			
5. ผลตอบแทนต่อไร่ (บาท)			<100>
6. ผลตอบแทนเหนือต้นทุน			
7. ผลตอบแทนสุทธิต่อไร่ (บาท)			<4.49>





## บทที่ 5 สรุป และข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษากิจการเกษตรพันธสัญญาในกลุ่มเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดเชียงใหม่ แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการใช้ระบบเกษตรพันธสัญญา (Contract Farming) เข้ามาเป็นระบบเกษตรทางเลือกในการบริหารจัดการการผลิตและการตลาดเพื่อเพิ่มและสร้างความมั่นคงในรายได้ให้กับเกษตรกรรายย่อย ซึ่งมีผลไปถึงเป้าหมายหลัก ก็คือ การบรรเทาความยากจนและยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีให้กับเกษตรกรไทย

### 1. สรุป

#### 1.1 สถานการณ์ทั่วไป

แนวคิดของเกษตรพันธสัญญา (Contract Farming) โดยทั่วไปที่หมายถึง สัญญาในการทำเกษตรหรือฟาร์มสัญญาในการเพาะปลูกพืช หรือการเลี้ยงปศุสัตว์ที่มีการทำสัญญาซื้อขายกัน ประกอบด้วย คู่สัญญา 2 ฝ่าย คือ ผู้ผลิต ได้แก่ ฝ่ายเกษตรกรและคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง คือ ผู้ซื้อผลผลิต โดยกำหนดรายละเอียดในข้อสัญญาต่างๆ กันไป เช่น ในเรื่อง ราคา มาตรฐาน เงื่อนไขในการรับซื้อ การสนับสนุนด้านปัจจัยเทคโนโลยีและเงินทุน เป็นต้น ให้เป็นที่ยอมรับได้ของทั้ง 2 ฝ่าย เพื่อบรรลุจุดประสงค์และผลประโยชน์ร่วมกัน

ปัจจุบันระบบเกษตรพันธสัญญา (Contract Farming) เข้ามามีบทบาทในทุกระดับของการผลิตทางการเกษตร ตั้งแต่ระดับสากลไปถึงการเกษตรของเกษตรกรรายย่อย ซึ่งเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรรายย่อย สามารถทำการผลิตแข่งขันกับเกษตรกรรายใหญ่ได้ โดยผ่านการทำสัญญาการผลิตกับบริษัทธุรกิจการเกษตร

เกษตรพันธสัญญาในประเทศไทย ได้พัฒนาจากอดีตที่เป็นแบบไม่เป็นทางการ มาเป็นการทำสัญญาระหว่างเกษตรกรกับกลุ่มทุน ทำให้เกษตรกรขาดอำนาจในการต่อรองและเข้าสู่วงจรความยากจน

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534) ระบบเกษตรพันธสัญญาได้ถูกนำมาพัฒนาใช้กับการเกษตรครบวงจร เพื่อการพัฒนาการเกษตรตามแนวนโยบายของรัฐบาล พืชที่ส่งเสริมให้เข้าสู่ระบบเกษตรพันธสัญญาในระยะแรกๆ และประสบความสำเร็จมากกว่าพืชอื่น ได้แก่ อ้อย การผลิตทางการเกษตรระบบเกษตรพันธสัญญา มีสูงขึ้นอย่างชัดเจน นับแต่ ปี 2533 และกระจายตัวไปทั่วทุกภาคของประเทศตามการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมพืชใหม่ๆ หลายชนิดได้เข้าสู่

ระบบเกษตรพันธสัญญา เช่น ข้าวหอมมะลิ , ข้าวอินทรีย์ , กุ้ง , และผักชนิดใหม่ๆ สำหรับอุตสาหกรรมผักแช่แข็งและผลไม้ต่างๆ

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534) ภาครัฐได้เข้ามา มีบทบาทในการกำหนดนโยบายพัฒนาการเกษตรของประเทศ เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตร เพื่อการส่งออกและทดแทนการนำเข้า โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพและระบบการจัดการ ทำให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตและการวางแผนการผลิตไปสู่เกษตรกรเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและปริมาณตามความต้องการของภาคอุตสาหกรรมเกษตรและสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ ซึ่งระบบเกษตรพันธสัญญาเข้ามามีบทบาทอย่างมาก ในการใช้เป็นเครื่องมือที่สร้างสิ่งจูงใจให้เกษตรกรพัฒนาคุณภาพผลผลิตตอบสนองความต้องการของตลาดและยังให้ประโยชน์แก่เกษตรกรในด้านการเพิ่มรายได้และอนุรักษ์ทรัพยากรโดยการทำการผลิตแบบ GAP (Good Agricultural Practice) เพื่อให้ผลผลิตมีคุณภาพปลอดภัยในการบริโภคและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545-2549) ที่เน้นแนวทางในการพัฒนาการเกษตรตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และการปรับโครงสร้างภาคเกษตรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ทำให้ภาครัฐได้มีการกำหนดมาตรการและโครงการต่างๆ ขึ้นเพื่อรองรับและส่งเสริมการดำเนินการตามนโยบายการพัฒนาการเกษตรของประเทศ ซึ่งระบบเกษตรพันธสัญญา (Contract Farming) ก็เป็นกลไกหนึ่งที่น่ามาใช้ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์การเพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศที่เกี่ยวข้องถึงการปรับโครงสร้างภาคการผลิต การค้าและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ให้เป็นรากฐานที่มั่นคงในการสร้างรายได้ของประเทศและบรรเทาความยากจนของเกษตรกร

ในภาคการเกษตรของไทยและประเทศกำลังพัฒนาทั่วไปจะมีลักษณะอย่างหนึ่ง ที่คล้ายกันก็คือ จะประกอบด้วยเกษตรกรรายย่อยที่ยากจนจำนวนมากที่ทำการเกษตรในพื้นที่ขนาดเล็ก แต่มีบทบาทต่อความเป็นอยู่ของประชากรในภาคเกษตรอย่างมาก กล่าวคือ เป็นการทำการเกษตรที่เป็นแหล่งผลิตอาหารให้กับชุมชนและเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรที่มีรายได้น้อย ข้อดีในการทำพื้นที่ขนาดเล็ก (Small-scale) ก็คือ สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งผลิตพืชเศรษฐกิจที่มีมูลค่าสูงได้ เนื่องจากสามารถดูแลการเพาะปลูกได้เต็มพื้นที่ตามวิธีการเพาะปลูกที่กำหนดไว้สำหรับพืชนั้นๆ ได้ดีกว่าการทำเกษตรในพื้นที่ใหญ่ (Large-scale) ดังนั้นระบบเกษตรพันธสัญญาจึงสามารถพัฒนาให้เป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มสมรรถนะในการผลิตของเกษตรกรรายย่อยให้เข้าถึงปัจจัยการผลิตเทคโนโลยีการผลิต ตลาดแหล่งทุนและข้อมูล เทียบเท่ากับเกษตรกรรายใหญ่ ทำให้เกษตรกรรายย่อยสามารถที่จะทำการผลิตพืชที่มีมูลค่าสูงในพื้นที่ขนาดเล็ก ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เป็นการบรรเทาความยากจนของเกษตรกร

อย่างไรก็ดี ระบบเกษตรพันธสัญญาย่อมมีข้อดีและข้อเสียเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ระหว่างคู่สัญญาในการทำเกษตรพันธสัญญานั้น

## 1.2 ผลการศึกษา

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของข้อมูลทั่วไปและส่วนของต้นทุน

1.2.1 ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไป สรุปประเด็นที่สำคัญๆ ได้คือ สิ่งจูงใจสำคัญที่ทำให้เกษตรกรทำเกษตรพันธสัญญา ก็คือ รายได้ที่เพิ่มขึ้นและการได้รับการสนับสนุนด้านต่างๆ เช่น ปัจจัยการผลิต เทคโนโลยี ตลาดรับซื้อและแหล่งทุน

เกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 62 จะทำเกษตรพันธสัญญาไม่เต็มพื้นที่ พื้นที่ส่วนที่ไม่ได้ทำการเกษตรพันธสัญญาจะถูกใช้เพื่อการเกษตรที่ปลูกพืชดั้งเดิมในท้องถิ่นที่เคยปลูกอยู่ก่อน เพื่อเป็นพืชที่บริโภคในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่

ร้อยละ 62 ของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างทำการเกษตรพันธสัญญาเกินกว่า 3 ปี พอใจกับรายได้มีเพียงร้อยละ 20 ที่ไม่พอใจกับรายได้ นอกนั้นยังไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าพอใจหรือไม่ แต่ก็ยังคงทำเกษตรพันธสัญญาเพียงบางส่วนต่อไป

เงื่อนไขในการซื้อขาย ร้อยละ 46 ผู้ซื้อจะรับซื้อผลผลิตทั้งหมดในลักษณะคละราคาเดียว ร้อยละ 30 ซื้อผลผลิตทั้งหมดในลักษณะแยกเกรดและกำหนดราคาตามเกรด ร้อยละ 20 จะซื้อผลผลิตเฉพาะที่ได้เกรดที่กำหนดไว้และร้อยละ 4 เป็นลักษณะการซื้อที่ต่างออกไป เช่น การเหมาซื้อแปลงก่อนเก็บเกี่ยว เป็นต้น ซึ่งร้อยละ 64 ของเกษตรกรพอใจกับเงื่อนไขการซื้อ ร้อยละ 20 ยังไม่พอใจเนื่องจากบางครั้งผลผลิตมีคุณภาพสูง แต่ได้ราคาไม่สูงตามมาตรฐานและระบบการประกันราคา ไม่ได้มาตรฐาน ทำให้ขาดความมั่นใจในการผลิต อย่างไรก็ตาม เกษตรกรร้อยละ 68 ก็เห็นควรให้มีการส่งเสริมการทำเกษตรพันธสัญญา

ในเรื่องของความจำเป็นที่จะต้องมีองค์กรในการดูแลให้ความยุติธรรมและรักษาผลประโยชน์ให้กับเกษตรกรและคู่สัญญา เกษตรกรร้อยละ 56 เห็นว่าจำเป็น เพื่อควบคุมและสนับสนุนข้อมูลต่างๆ ที่เกษตรกรควรรู้ เพื่อรักษาผลประโยชน์จากการทำเกษตรพันธสัญญา ในส่วนที่เห็นว่าไม่จำเป็นต้องมีองค์กรดูแลมีร้อยละ 16 โดยให้เหตุผลว่าการปล่อยให้กลไกตลาดควบคุมกันเองเช่นเดียวกับธุรกิจภาคอื่นๆ

บทบาทของภาครัฐที่สำคัญ ก็คือ การจัดหาและให้บริการด้านข้อมูลราคาและการตลาดที่ทันสมัยและถูกต้อง เพื่อนำไปใช้ประกอบการวางแผนผลิตและการตลาดได้อย่างถูกต้อง

1.2.2 ผลการศึกษาในส่วนของต้นทุน จากแบบสอบถามที่สัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างใน 8 อำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ อำเภอแมริม แม่วาง แม่แจ่ม แม่แตง พัวัว ไชยปราการ

สันทราย และสะเมิง สามารถจัดกลุ่มพืชที่เกษตรกรทำเกษตรพันธสัญญาหลักๆ ได้ 4 พืช คือ มันฝรั่ง ถั่วเหลืองฝักสด พริกหวาน และผักเมืองหนาวต่างๆ การศึกษาวิเคราะห์ต้นทุนและโครงสร้างต้นทุน สรุปได้ ดังนี้

มันฝรั่ง ต้นทุนการผลิตมันฝรั่งจากการทำเกษตรพันธสัญญาต่อไร่ต่อปี เฉลี่ยเท่ากับ 17,759 บาท เทียบกับผลตอบแทนรวม 26,424 บาท จะได้ผลตอบแทนสุทธิ 8,665 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 32.97 ของรายได้รวม

ถั่วเหลืองฝักสด ต้นทุนการผลิตถั่วเหลืองฝักสด จากการทำเกษตรพันธสัญญา เฉลี่ย 10,389 บาท ต่อไร่ต่อปี เทียบกับผลตอบแทนรวม 14,705 บาท จะได้ผลตอบแทนสุทธิ 4,316 บาทต่อไร่ ต่อปี คิดเป็นร้อยละ 29.35 ของรายได้รวม

พริกหวาน ต้นทุนการผลิตพริกหวานจากการทำเกษตรพันธสัญญาเฉลี่ย 141,409 บาท ต่อไร่ต่อปี เทียบกับผลตอบแทนรวม 175,940 บาท จะได้ผลตอบแทนสุทธิ 34,531 บาทต่อไร่ต่อปี คิดเป็นร้อยละ 19.63 ของรายได้รวม

ผักต่างๆ ต้นทุนการผลิตผักต่างๆ จากการทำเกษตรพันธสัญญาเฉลี่ย 52,871 บาทต่อไร่ ต่อปี เทียบกับผลตอบแทนรวม 55,354 บาทจะได้ผลตอบแทนสุทธิ 2,483 บาทต่อไร่ต่อปี คิดเป็นร้อยละ 4.49 ของรายได้รวม

## 2. ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาในการนำระบบเกษตรพันธสัญญามาใช้หรือส่งเสริมให้เป็นระบบเกษตรทางเลือกให้กับเกษตรกรนั้น ควรจะต้องพิจารณาและตระหนักถึงผลที่ต้องการรวมถึงผลที่จะได้ในระยะยาวให้คุ้มค่ากับการดำเนินการเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการสนับสนุนและยอมรับจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและเกษตรกร ข้อเสนอแนะที่จะเป็นหลักและแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้ระบบเกษตรพันธสัญญาสัมฤทธิ์ผล ประกอบด้วย

(1) ภาครัฐ ควรมีบทบาทในการจัดทำนโยบายส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรที่เน้นการยกระดับคุณภาพมากกว่าการเพิ่มปริมาณ ผลผลิตที่มีคุณภาพสูงจะขายได้ราคาดีและเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรได้มากกว่าการเพิ่มของปริมาณการผลิต

(2) จัดทำยุทธศาสตร์ ในการผลิตสินค้าเกษตรตามมาตรฐานสากลเป็นการยกระดับราคาผลผลิตเกษตรจากคุณภาพเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลกในด้านคุณภาพมากกว่าด้านราคา

(3) ส่งเสริม การพัฒนาคุณภาพผลผลิตเกษตรที่ออกสู่ตลาดทั้งภายในประเทศและเพื่อการส่งออกให้มีมาตรฐานเดียวกัน

(4) จัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลและความรู้ที่จำเป็นและทันสมัยให้กับเกษตรกรและกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรพันธสัญญาทั้งด้านราคา การตลาด ข้อกำหนดต่างๆ และเทคโนโลยีการผลิต เป็นต้น

(5) สร้างบรรยากาศที่ดีในการส่งเสริมการร่วมมือกันระหว่างบริษัทเอกชนและเกษตรกรในการทำเกษตรภายใต้ข้อตกลงอย่างเป็นธรรมให้กับทั้ง 2 ฝ่าย

นอกจากนี้ การพิจารณานำระบบเกษตรพันธสัญญามาใช้เป็นกลไกในการพัฒนาการเกษตร จะให้ผลในการพัฒนาระบบเกษตรของไทยส่วนสำคัญๆ คือ

(1) การพัฒนาคุณภาพของผลผลิต ผ่านกลไกควบคุมการผลิตของบริษัทผู้ซื้อและแรงจูงใจด้านราคา

(2) พัฒนาประสิทธิภาพการผลิต ทำให้มีการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพเชิงเศรษฐกิจ การพิจารณาใช้และจัดการทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน

(3) ยกระดับรายได้และสร้างเสถียรภาพรายได้ให้กับเกษตรกร การกำหนดราคาและประกันราคารับซื้อทำให้เกษตรกรสามารถวางแผนการผลิตได้ถูกต้องประมาณการรายได้จากการผลิตได้ถูกต้องและลดความเสี่ยง

(4) ให้ประโยชน์ต่อผู้ซื้อที่ใช้ผลผลิตเกษตรเป็นวัตถุดิบที่ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและปริมาณตามราคาที่สามารถกำหนดได้ล่วงหน้า ทำให้วางแผนการผลิตได้ถูกต้องลดความเสี่ยงด้านราคาปัจจัย

(5) ผลได้ต่อเกษตรกร และเศรษฐกิจสังคมของชุมชนรวมถึงสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของชุมชน ซึ่งเป็นผลได้ที่ไม่เป็นตัวเลข เช่น การที่เกษตรกรได้รับถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตต่างๆ ทำให้มีความรู้เพิ่มขึ้นรับทราบข้อมูลเพิ่มเติมขึ้นเป็นการยกระดับความรู้ของเกษตรกร สร้างความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรกับกลุ่มทุนให้เป็นระบบขึ้นกว่าเดิม ไม่ให้ถูกเอาเปรียบแบบเดิมๆ สร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนการผลิต

ผลด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อชุมชน ทำให้เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น มีระบบการประกอบอาชีพทางการเกษตรแบบมีระบบ โดยการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ด้านสังคมการที่สามารถประกอบอาชีพเกษตรในท้องถิ่นได้รายได้ดีก็จะลดการอพยพแรงงาน ค่านิยมของคนในชุมชนเปลี่ยนไปลักษณะการออม และการศึกษาก็จะมีมากขึ้น รวมถึงการดูแลสุขภาพจากความรู้ที่ได้รับและเทคโนโลยีในการผลิตแบบใหม่ที่เน้นมาตรฐานความปลอดภัยของผู้ผลิตและผู้บริโภค ทำให้ชุมชนมีมาตรฐานความเป็นอยู่ดีขึ้นในภาพรวม

**ภาคผนวก**

แบบสำรวจเกษตรกรพันธสัญญา และต้นทุน/ผลตอบแทน  
กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่  
ข้อมูลทั้งหมดที่สอบถามนี้ ทางราชการจะเก็บไว้เป็นความลับ  
และจะนำไปเผยแพร่เฉพาะค่าประมาณทางสถิติที่เป็นส่วนรวมเท่านั้น

<p>A. Identification</p> <p>ชื่อหัวหน้าครัวเรือน.....ครัวเรือนตัวอย่างที่.....</p> <p>บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ซึ่งหมู่บ้าน.....</p> <p>ตำบล.....อำเภอ.....</p> <p>จังหวัด.....เขตเกษตรเศรษฐกิจที่.....</p>	<p>วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....</p> <p>ชื่อผู้สำรวจ.....</p> <p>ตำแหน่ง.....</p> <p>รหัส.....</p>
	<p>วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....</p> <p>ชื่อเจ้าหน้าที่ประมวลผล.....</p> <p>ตำแหน่ง.....</p> <p>รหัส.....</p>

1. ใครเป็นผู้แนะนำให้ท่านทำ Contract Farming

- ภาครัฐ,หน่วยงาน.....
- ภาคเอกชน,ผู้แนะนำ.....
- อื่นๆ ได้แก่.....

2. ก่อนมาทำเกษตรพันธสัญญา (Contract Farming) ปลูกพืชชนิดใด ?

.....

.....

3. ท่านทำเกษตรพันธสัญญาในการปลูกพืชชนิดใด ? ใครกำหนด

.....

- เกษตรกรกำหนดเอง                       คู่สัญญาเป็นผู้กำหนด

4. อะไรเป็นสิ่งจูงใจให้ท่านทำ Contract Farming

- รายได้ที่เพิ่มขึ้น
- รายได้ที่มั่นคงสม่ำเสมอ
- ได้รับการสนับสนุนด้านต่างๆ จากผู้จ้างสัญญา เช่น (ระบุ)
- ( ) บั้จจ้ย ได้แก่อ.....
- ( ) ตลาด ได้แก่อ.....
- ( ) ความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ ได้แก่อ.....
- อื่นๆ ระบุ.....

5. การทำเกษตรพันธสัญญาในพื้นที่เกษตรของท่านทำเต็มพื้นที่หรือไม่ ?

- ทำเต็มพื้นที่                       ทำบางส่วน ประมาณ..... % ของพื้นที่



6. ถ้าท่านไม่ทำเกษตรพันธสัญญาเต็มพื้นที่ พื้นที่ส่วนที่เหลือท่านใช้ทำการเกษตรในลักษณะใด เพราะเหตุใด ?

ใช้พื้นที่เพื่อ .....

.....

เหตุผลเพราะ .....

.....

7. ในระยะ 3 ปี ที่ผ่านมาท่านพอใจกับรายได้ในการทำเกษตรพันธสัญญาหรือไม่ ?

พอใจ                       ไม่พอใจ

เพราะเหตุใด .....

.....

8. ผู้รับซื้อตามสัญญามีเงื่อนไขในการซื้ออย่างไร ?

ซื้อผลผลิตทั้งหมด ในลักษณะคละ ราคาเดียว

ซื้อผลผลิตทั้งหมด ในราคาแยกเกรด

ซื้อผลผลิตเฉพาะที่ได้เกรดที่กำหนดไว้ ส่วนที่เหลือท่านต้องขายเองในตลาด

อื่นๆ ระบุ .....

.....

9. ท่านคิดว่าถูกเอาเปรียบจากสัญญาการเกษตรหรือไม่ ?

ถูกเอาเปรียบ                       ไม่ถูกเอาเปรียบ

10. ท่านคิดว่าการทำเกษตรพันธสัญญา เป็นระยะเวลาการเกษตรระบบหนึ่งที่จะช่วยให้เกษตรกรมีรายได้ดีขึ้นและมั่นคงกว่า

วิธีการเกษตรเดิม เห็นควรส่งเสริมให้เกษตรกรนำไปใช้หรือไม่ ?

ควรส่งเสริม เพราะ .....

.....

ไม่ควรส่งเสริม เพราะ .....

.....

11. ท่านคิดว่าการศึกษาหลักเกณฑ์และองค์การในการควบคุมและรักษาผลประโยชน์นี้ให้กับเกษตรกรและคู่สัญญา

เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างยุติธรรม ทั้งสองฝ่ายเป็นสิ่งจำเป็นหรือไม่

จำเป็น                       ไม่จำเป็น

เพราะ .....

.....

.....

12. อะไรที่ท่านต้องการให้ภาครัฐเข้าไปมีบทบาทในเรื่องเกษตรพันธสัญญา

จัดตั้งองค์กรที่เป็นหน่วยงานกลางในการให้ความรู้และช่วยเหลือเกษตรกรในการทำสัญญากับคู่สัญญา

(เช่น ด้านกฎหมายและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง)

ให้ข้อมูลด้านราคาและการตลาดในสินค้าที่เกษตรกรทำพันธสัญญาที่ถูกต้องทันสมัย

ให้ความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตร

ออกกฎระเบียบในการคุ้มครองผู้ทำเกษตรพันธสัญญาเพื่อป้องกันการผิดสัญญา

อื่นๆ ระบุ .....

13. กรุณาให้ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนการทำสัญญาจ้างทำฟาร์ม (Contract Farming) และเงื่อนไขต่างๆ ที่ระบุในการทำสัญญา รอบระยะเวลาของสัญญาและการชดใช้หากมีการผิดสัญญาเกิดขึ้น

.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
.....

## B. รายได้จากการทำเกษตรแบบพันธสัญญา

1. พื้นที่เพาะปลูกแบบเกษตรพันธสัญญา .....ไร่.....งาน.....ตารางวา

2. ปริมาณผลผลิตต่อไร่ ..... กก./ไร่

3. ราคาผลผลิตที่ขายได้

เกรดคละ .....บาท/กก.

เกรด A .....บาท/กก. ประมาณ .....% ของผลผลิต

เกรด B .....บาท/กก. ประมาณ .....% ของผลผลิต

เกรด C .....บาท/กก. ประมาณ .....% ของผลผลิต

4. ลักษณะของการจ่ายเงิน

จ่ายทั้งหมด ด้วยเงินสด

จ่ายเป็นงวดๆ ด้วยเงินสด

อื่นๆ ระบุ .....

.....

หมายเหตุ หากมีการหักค่าใช้จ่ายหรือค่าธรรมเนียมใดๆ โปรดระบุด้วย

.....

.....

.....





## D. การใช้แรงงานกับแปลงตัวอย่าง

ความสามารถทำงานได้ต่อวันต่อแรงนั้น หมายถึงถึงความสามารถทำงานได้ต่อวัน (8 ชม.) ต่อชุดของแรงงานที่ใช้

กิจกรรม	ปริมาณงานที่ทำในแปลงตัวอย่าง			ความสามารถทำงานได้ต่อวันต่อแรง	อัตราค่าจ้าง (บาท)	
	รวม	จ้าง	ตนเอง		ต่อไร่	ต่อวันต่อแรง
<b>1. การเตรียมดิน</b> <input type="checkbox"/> ถ้าเกษตรกรจ้างเหมารวม ตามเฉพาะข้อ 1.1 <input type="checkbox"/> ถ้าไม่ใช่เหมารวมตามรายละเอียดตั้งแต่ ข้อ 1.2 เป็นต้นไป						
1.1 เมาไถรวมจนปลูกได้.....	ไร่					
สัตว์.....	ไร่			ไร่		
รถไถ <input type="checkbox"/> รถแทรกเตอร์ <input type="checkbox"/> ไถเดินตาม.....	ไร่			ไร่		
1.2 ไถตะ (ไถตะครั้งที่ 1) .....	ไร่					
คน (ขุด , พันดิน) .....	ไร่			ไร่		
สัตว์.....	ไร่			ไร่		
รถไถ <input type="checkbox"/> รถแทรกเตอร์ <input type="checkbox"/> ไถเดินตาม.....	ไร่			ไร่		
1.3 ไถแปร (ไถครั้งที่ 2).....	ไร่					
ครั้งที่ 1.....	ไร่			ไร่		
คน (ย่อยดิน).....	ไร่			ไร่		
สัตว์.....	ไร่			ไร่		
รถไถ <input type="checkbox"/> รถแทรกเตอร์ <input type="checkbox"/> ไถเดินตาม.....	ไร่			ไร่		
ครั้งที่ 2.....	ไร่			ไร่		
คน (ย่อยดิน).....	ไร่			ไร่		
สัตว์.....	ไร่			ไร่		
รถไถ <input type="checkbox"/> รถแทรกเตอร์ <input type="checkbox"/> ไถเดินตาม.....	ไร่			ไร่		
1.4 ชักร่อง รวม .....	ไร่					
คน (ทำร่อง).....	ไร่			ไร่		
สัตว์.....	ไร่			ไร่		
รถไถ <input type="checkbox"/> รถแทรกเตอร์ <input type="checkbox"/> ไถเดินตาม.....	ไร่			ไร่		
1.5 ยกร่องแปลงปลูก แบบไร่ชั่วคราว.....	ไร่					
คน.....	ไร่			ไร่		
รถไถ <input type="checkbox"/> รถแทรกเตอร์ <input type="checkbox"/> ไถเดินตาม.....	ไร่			ไร่		
1.6 ใส่วัสดุปรับปรุงดิน						
คน.....	ไร่			ไร่		
เครื่องจักร.....	ไร่			ไร่		
<b>2. การปลูก</b>						
2.1 ปักกล้า , หยอดเมล็ด.....	ไร่					
คน.....	ไร่			ไร่		
เครื่องจักร <input type="checkbox"/> รถแทรกเตอร์ <input type="checkbox"/> ไถเดินตาม.....	ไร่			ไร่		

กิจกรรม	ปริมาณงานที่ทำในแปลงตัวอย่าง			ความสามารถ ทำงานได้ ต่อวันต่อแวง	อัตราค่าจ้าง (บาท)	
	รวม	จ้าง	ตนเอง		ต่อไร่	ต่อวัน ต่อแวง
2.2 <b>คลุมฟาง เศษพืช , พรางแสง</b> .....						
คน.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
เครื่องจักร <input type="checkbox"/> รถแทรกเตอร์ <input type="checkbox"/> ไถเดินตาม	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
2.3 <b>เหมาปลูกรวมคลุมฟาง</b> .....	.....ไร่					
คน.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
2.4 <b>ทำค้ำ</b> .....	.....ไร่					
คน.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
<b>3. ใส่ปุ๋ย</b>						
<input type="checkbox"/> ถ้าใส่พื้นที่แตกต่างกันตามหลายครั้ง <input type="checkbox"/> ถ้าใส่พื้นที่เท่ากันทุกครั้งตามครั้งเดียว จำนวนครั้งใส่ปุ๋ยรวม.....ครั้ง						
3.1 <b>ครั้งที่ 1</b> .....	.....ไร่					
คน.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
เครื่องจักร.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
3.2 <b>ครั้งที่ 2</b> .....	.....ไร่					
คน.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
เครื่องจักร.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
3.3 <b>ครั้งที่ 3</b> .....	.....ไร่					
คน.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
เครื่องจักร.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
3.4 <b>ครั้งที่ 4</b> .....	.....ไร่					
คน.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
เครื่องจักร.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
<b>4. การฉีดยาป้องกันกำจัดวัชพืช (ยากุมหญ้า, ยาฆ่าหญ้า)</b>						
4.1 <b>ครั้งที่ 1</b> .....	.....ไร่					
คน และเครื่องฉีดสะพายหลัง.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
เครื่องจักร.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
เครื่องบ่ม.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
4.2 <b>ครั้งที่ 2</b> .....	.....ไร่					
คน และเครื่องฉีดสะพายหลัง.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
เครื่องจักร.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....
เครื่องบ่ม.....	.....ไร่	.....	.....	.....ไร่	.....	.....

กิจกรรม	ปริมาณงานที่ทำในแปลงตัวอย่าง			ความสามารถ ทำงานได้ ต่อวันต่อแรงแจ	อัตราค่าจ้าง (บาท)	
	รวม	จ้าง	ตนเอง		ต่อไร่	ต่อวัน ต่อแรงแจ
<b>4.3 ครั้งที่ 3</b> .....	.....ไร่					
คน และเครื่องฉีดสะพ่ายหลัง.....	.....ไร่			.....ไร่		
เครื่องจักร.....	.....ไร่			.....ไร่		
เครื่องบ่ม.....	.....ไร่			.....ไร่		
<b>4.4 ครั้งที่ 4</b> .....	.....ไร่					
คน และเครื่องฉีดสะพ่ายหลัง.....	.....ไร่			.....ไร่		
เครื่องจักร.....	.....ไร่			.....ไร่		
เครื่องบ่ม.....	.....ไร่			.....ไร่		
<b>5. การฉีดยาป้องกันกำจัดโรคและแมลง</b>						
<input type="checkbox"/> ถ้าฉีดพื้นที่แตกต่างกันถามรายครั้ง						
<input type="checkbox"/> ถ้าฉีดพื้นที่เท่ากันทุกครั้งถามครั้งเดียว จำนวนครั้งฉีดยารวม.....ครั้ง						
<b>5.1 ครั้งที่ 1</b> .....	.....ไร่					
คน และเครื่องฉีด สะพ่ายหลัง.....	.....ไร่			.....ไร่		
เครื่องจักร.....	.....ไร่			.....ไร่		
เครื่องบ่ม.....	.....ไร่			.....ไร่		
<b>5.2 ครั้งที่ 2</b> .....	.....ไร่					
คน และเครื่องฉีด สะพ่ายหลัง.....	.....ไร่			.....ไร่		
เครื่องจักร.....	.....ไร่			.....ไร่		
เครื่องบ่ม.....	.....ไร่			.....ไร่		
<b>5.3 ครั้งที่ 3</b> .....	.....ไร่					
คน และเครื่องฉีด สะพ่ายหลัง.....	.....ไร่			.....ไร่		
เครื่องจักร.....	.....ไร่			.....ไร่		
เครื่องบ่ม.....	.....ไร่			.....ไร่		
<b>5.4 ครั้งที่ 4</b> .....	.....ไร่					
คน และเครื่องฉีด สะพ่ายหลัง.....	.....ไร่			.....ไร่		
เครื่องจักร.....	.....ไร่			.....ไร่		
เครื่องบ่ม.....	.....ไร่			.....ไร่		
<b>6. การถอนหญ้า / ถอนหญ้า</b>						
<input type="checkbox"/> ถ้าพื้นที่แต่ละครั้งแตกต่างกันถามรายครั้ง						
<input type="checkbox"/> ถ้าทำพื้นที่เท่ากันทุกครั้งถามครั้งเดียว จำนวนครั้งทำงานรวม.....ครั้ง						
<b>6.1 ครั้งที่ 1</b> .....	.....ไร่					
คน.....	.....ไร่			.....ไร่		
เครื่องจักร <input type="checkbox"/> รถแทรกเตอร์ <input type="checkbox"/> ไถเดินตาม.....	.....ไร่			.....ไร่		



กิจกรรม	ปริมาณงานที่ทำในแปลงตัวอย่าง			ความสามารถ ทำงานได้ ต่อวันต่อแรงแ	อัตราค่าจ้าง (บาท)	
	รวม	จ้าง	ตนเอง		ต่อไร่	ต่อวัน ต่อแรงแ
6.2 ครั้งที่ 2.....	.....ไร่					
คน (ตายหญ้า + ถอนหญ้า).....	.....ไร่			.....ไร่		
เครื่องจักร <input type="checkbox"/> รถแทรกเตอร์ <input type="checkbox"/> ไถเดินตาม	.....ไร่			.....ไร่		
6.3 ครั้งที่ 3.....	.....ไร่					
คน (ตายหญ้า + ถอนหญ้า).....	.....ไร่			.....ไร่		
เครื่องจักร <input type="checkbox"/> รถแทรกเตอร์ <input type="checkbox"/> ไถเดินตาม	.....ไร่			.....ไร่		
6.4 ครั้งที่ 4.....	.....ไร่					
คน (ตายหญ้า + ถอนหญ้า).....	.....ไร่			.....ไร่		
เครื่องจักร <input type="checkbox"/> รถแทรกเตอร์ <input type="checkbox"/> ไถเดินตาม	.....ไร่			.....ไร่		
<b>7. การพรวนดิน (ทำร่น)</b>						
<input type="checkbox"/> ถ้าพื้นที่แต่ละครั้งแตกต่างกันถามรายครั้ง						
<input type="checkbox"/> ถ้าทำพื้นที่เท่ากันทุกครั้งถามครั้งเดียว จำนวนครั้งทำงานรวม.....ครั้ง						
7.1 ครั้งที่ 1.....	.....ไร่					
คน.....	.....ไร่			.....ไร่		
สัตว์.....	.....ไร่			.....ไร่		
รถไถ <input type="checkbox"/> รถแทรกเตอร์ <input type="checkbox"/> ไถเดินตาม	.....ไร่			.....ไร่		
7.2 ครั้งที่ 2.....	.....ไร่					
คน.....	.....ไร่			.....ไร่		
สัตว์.....	.....ไร่			.....ไร่		
รถไถ <input type="checkbox"/> รถแทรกเตอร์ <input type="checkbox"/> ไถเดินตาม	.....ไร่			.....ไร่		
7.3 ครั้งที่ 3.....	.....ไร่					
คน.....	.....ไร่			.....ไร่		
สัตว์.....	.....ไร่			.....ไร่		
รถไถ <input type="checkbox"/> รถแทรกเตอร์ <input type="checkbox"/> ไถเดินตาม	.....ไร่			.....ไร่		

กิจกรรม	ปริมาณงานที่ทำในแปลงตัวอย่าง			ความสามารถ ทำงานได้ ต่อวันต่อแรงแจ	อัตราค่าจ้าง (บาท)	
	รวม	จ้าง	ตนเอง		ต่อไร่	ต่อวัน ต่อแรงแจ
<b>8. การให้น้ำ</b>						
<input type="checkbox"/> ถ้าพื้นที่แต่ละครั้งแตกต่างกันตามรายครั้ง	<input type="checkbox"/> ถ้าทำพื้นที่เท่ากันทุกครั้งตามครั้งเดียว จำนวนครั้งทำงานรวม.....ครั้ง					
8.1 ครั้งที่ 1.....						
คน.....	ไร่			ไร่		
เครื่องสูบน้ำ.....	ไร่			ไร่		
8.2 ครั้งที่ 2.....	ไร่					
คน.....	ไร่			ไร่		
เครื่องสูบน้ำ.....	ไร่			ไร่		
8.3 ครั้งที่ 3.....	ไร่					
คน.....	ไร่			ไร่		
เครื่องสูบน้ำ.....	ไร่			ไร่		
8.4 ครั้งที่ 4.....	ไร่					
คน.....	ไร่			ไร่		
เครื่องสูบน้ำ.....	ไร่			ไร่		
<b>9. การดูแลรักษา ตรวจสอบ และทำงานจุกจิก ทั่วไป</b>	ไร่			ไร่		
คน.....	วัน			ไร่		
<b>10. การเก็บเกี่ยว</b>						
10.1 การเก็บเกี่ยว รวบรวม						
* คน.....	ไร่			ไร่		
** คน.....	กก.			ไร่		

การเก็บเกี่ยวคิดตามเนื้อที่ / ไร่, \*\* คิดตามผลผลิต / กิโลกรัม





## บรรณานุกรม

กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ.2548 การเพิ่มมูลค่าการค้าของไทยกับประเทศสมาชิกใหม่

**อาเซียนภายใต้ Contract Farming** : กรุงเทพฯ,กระทรวงพาณิชย์

ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน 2548 คาราวานแก้จน : เอกสารเผยแพร่ : กรุงเทพฯ,  
กระทรวงมหาดไทย.

อิซาเบล เดลฟอร์ซ.2548.เกษตรพันธสัญญา : **จากไร่สู่ห่วงโซ่อาหารจวนด่วนและซูเปอร์มาร์เก็ต** :  
เอกสาร.ที่มา Focus on The Global South.

Asian Development Bank. 2003. **Making Markets Work Better for The Poor.**

Food and Agriculture Organization of the United Nations. **Contract Farming Partnerships for  
growth.**

Nicholas William Minot.1986. **Contract Farming and It's Effect on Small Farmers in Less  
Developed Countries** : Department of Agricultural Economics Michigan State University ,  
U.S.A.

Randi Ilyse Roth.1992. **Contract Farming Breeds Big Problems for Growers** : issue of Farmers'  
Local Action Report.

Thailand Development Research Institute (TDRI), 1992. **The Role of Agribusiness in Thai  
Agriculture** : Towara a Policy Analysis Bangkok.

.....